

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК
ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ»**

Виконав: студент 4-го року навчання
спеціальності:
072 Фінанси, банківська справа та страхування

Постернак Лев Юрійович

Керівник: Кужелєв М.О.
доктор економічних наук, професор

Рецензент Нечипоренко А. В.
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«____» _____ 2023 р.

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	6
1.1. Економічний зміст податкової політики держави	6
1.2. Характеристика діючої в Україні податкової політики	12
1.3. Визначення критеріїв ефективності податкової політики	17
Висновки до 1 розділу	20
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ КРАЇН.....	22
2.1. Аналіз фінансової ефективності податкової політики	22
2.2. Аналіз економічної ефективності податкової політики	35
2.3. Аналіз соціальної ефективності податкової політики	39
Висновки до 2 розділу	44
 РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	47
3.1. Способи вдосконалення ефективності податкової політики в Україні ...	47
3.2. Удосконалення системи оподаткування для ефективного соціально-економічного розвитку країни.....	55
Висновки до 3 розділу	59
 ВИСНОВКИ	61
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні реалії примушують проводити в Україні активну трансформацію податкової політики. Ці зміни по різному впливають на соціально-економічний розвиток держави, тому дослідження цієї теми є дуже важливим для розуміння становища і шляхів вдосконалення ефективності податкової політики держави для подальшого соціально-економічного розвитку країни.

Податкова політика є одним з основних інструментів державного управління економіки, який має значний вплив на соціальний та економічний розвиток країни. В житті всі дії та рішення спричиняють різні наслідки, тому дослідивши ефективність роботи податкової політики в сучасних умовах, ми зможемо зрозуміти, які наслідки мають податкові рішення на економіку і суспільство зараз і в цілому на майбутнє. Такі дослідження допоможуть уряду приймати більш обґрунтовані рішення з приводу податкової політики та забезпечити економічну стабільність та соціальну рівність зараз та на майбутнє. У воєнний та післявоєнний час особливо гостро постає проблема ефективності податкової та фіскальної політики, яка відіграє ключову роль у забезпеченні основних потреб держави та швидкому відновленні економіки.

Ефективна податкова політика дозволяє збирати необхідні кошти для забезпечення різноманітних державних функцій, включаючи освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та соціальну підтримку. У воєнний час, вона стає особливо важливою для фінансування військових потреб, які зазвичай зростають у рази. Збір податків може стати основним джерелом фінансування військових витрат, які здебільшого покладаються на державний бюджет, а також дають надходження додаткових коштів для забезпечення військової безпеки країни. Ефективна робота податкової політики допомагає стабілізувати економіку в умовах війни та у післявоєнний час. Це є ключовим фактором у відновленні країни в цілому та створенні стабільної та розвинутої економіки.

Мета і задачі дослідження - на основі системного аналізу, розробити

комплекс заходів, щодо підвищення ефективності податкової політики, що в подальшому сприятиме соціально-економічному розвитку держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

1. Розглянути економічний зміст податкової політики держави, як інструменту соціально-економічного розвитку.
2. Дослідити діючу податкову політику України та її вплив на соціально-економічний розвиток країни.
3. Дослідити взаємозв'язок між фіскальною ефективністю податкової політики та рівнем соціально-економічного розвитку держави.
4. Визначити та проаналізувати способи підвищення ефективності податкової політики.
5. Запропонувати шляхи вдосконалення ефективності податкової політики України за для стійкого соціально-економічного розвитку держави.

Дослідження включає в себе аналіз різних способів впливу на податкову політику, різних податків, а також їх дії на різні сфери економіки, вивчення досвіду інших країн у сфері податкової політики та формування державного бюджету, оцінку ефективності інструментів податкової стимуляції та податкового регулювання, а також визначення соціально-економічних наслідків оподаткування. Ці дослідження можуть бути корисним для урядових структур, експертів з питань економіки та податків, а також для підприємців та інших учасників ринку, які хочуть зрозуміти вплив податкової політики на розвиток бізнесу та економіки загалом.

Об'єкт дослідження - це система економічних відносин щодо підвищення ефективності податкової політики держави в сучасних умовах.

Предмет дослідження - це комплекс методів впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток держави.

Методи дослідження: використовуються аналітичний метод, метод моделювання, метод порівняльного аналізу, метод аналізу впливу податкових ставок на показники економічного розвитку, метод аналізу статистичних даних і експертні оцінки та інше, для отримання конкретних висновків та результатів, за

якими пропонуються шляхи вирішення проблеми або рекомендації.

Інформаційна база дослідження - наукові статті вітчизняних та закордонних вчених, законодавчі та нормативно-правові акти України у сфері податкової політики, оподаткування, статистичні дані, звіти Державної казначейської служби України, Державної служби статистики, Міністерства Фінансів України, служби статистики, наукова періодика, ресурси Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання одержаних результатів для підвищення ефективності податкової політики та забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку України. Результати дослідження можуть бути використані для:

- оцінки ефективності податкової політики;
- розробки та вдосконалення податкової політики;
- прийняття рішень у сфері фінансової та бюджетної політики.

Наукова новизна роботи полягає в наданні комплексних рекомендацій щодо збільшення ефективності податкової політики, особливо у воєнний та післявоєнний час.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. У першому розділі роботи розглядається: поняття та структура податкової політики, підґрунтя за для її ефективної роботи, напрямки реалізації та методи податкової політики, показники оцінки ефективності податкової політики. У другому розділі проводиться аналіз показників ефективності податкової політики, причини її неефективності та визначаються слабкі й сильні сторони України в порівнянні з податковою політикою інших країн. У третьому розділі проводиться аналіз та надаються рекомендації з впровадження шляхів підвищення ефективності податкової політики на основі визначених проблем та міжнародного досвіду, насамперед у воєнний та післявоєнний час.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

1.1. Економічний зміст податкової політики держави

Сучасна податкова політика залежить від економічних, політичних і соціально-культурних чинників. Вона є засобом розподілу та перерозподілу валового національного доходу та бюджету, це може забезпечити економічне зростання та безпосередньо впливати на формування соціальної політики [30]. На думку В. Онищенко: “Податкова політика - це система державних заходів в сфері регулювання оподаткування” [7]. Тому організація оподаткування має суттєвий вплив на суспільне життя.

І.О. Лютим більш повно визначив поняття «податкова політика», згідно з яким, податкова політика - це діяльність держави по встановленню, правовому регламентуванню та організації стягнення податків і зборів, метою якої є формування централізованих фінансових ресурсів держави в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту [4].

Виникнення податкової політики пов’язане з необхідністю забезпечення бюджету держави необхідними коштами. Податки є головним джерелом доходів держави, тому виникнення податкової політики було пов’язане з формуванням бюджету і забезпеченням стабільної фінансової бази для державних програм. Вся історія податкової політики зводиться до пошуків ідеалів оптимального оподаткування. З одного боку, податки мають забезпечити сталу фінансову базу держави, з іншого - залишити достатньо коштів підприємствам і громадянам з метою збереження максимальної зацікавленості в результатах діяльності. Успішне проведення податкової політики можливе за умови наукового поєднання таких критеріїв, як фіскальної достатності, соціальної справедливості, рівнонапруженості, економічної ефективності, стабільності, гнучкості.

Суб'єктами державної податкової політики виступають, перш за все, такі інституції: Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, платники податків. Об'єкт державної податкової політики – податкова система України в симбіозі з інтересами платників податків.

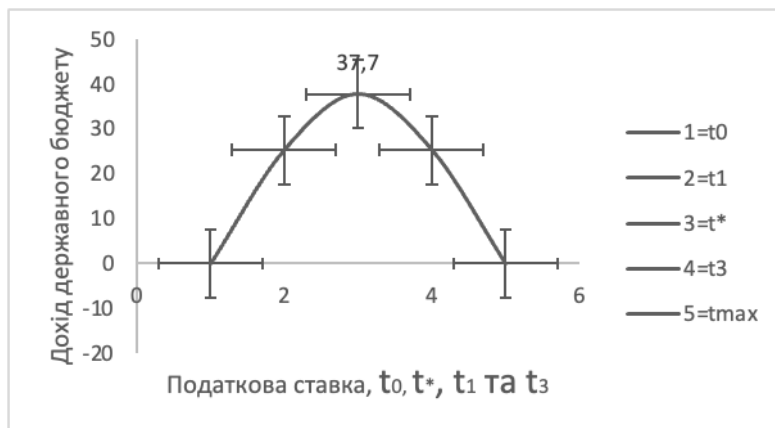
У статті 4 Податкового кодексу зазначені основні засади податкового законодавства України, деякі з них за змістом належать до принципів формування податкової політики, на яких ґрунтується податкова система України [42]. Суть змісту податків, як інструменту регулювання економічних відносин багатогранна і багатоаспектна. Вони мають комплексний характер і неоднозначну природу. З цієї причини слід зазначити, що кожній сфері податкових відносин відповідає своя система принципів. Умовно можна виділити:

- економічні засади оподаткування;
- юридичні засади (принципи податкового права);
- організаційні засади податкової системи.

Економічними принципами оподаткування є положення, що стосуються доцільності та оцінки податків як економічного явища. Вперше вони були сформульовані у 1776 році А. Смітом у роботі «Дослідження про природу та причини багатства народів» [40]. Було виділено 5 принципів, які пізніше отримали назву «Декларація прав платника». Ці принципи зберегли свою актуальність і у наш час. Але, суспільство протягом більш ніж 200 розвивалося і вдосконалювалося, відповідно, система принципів зазнала певних змін і коригування. В даний час особливої уваги заслуговують такі 4 принципи оподаткування:

1. Принцип пропорційності або принцип економічної збалансованості інтересів платника податків та державного бюджету. Він полягає у формуванні правильного та обґрунтованого співвідношення наповнюваності бюджетів усіх рівнів та уникнення несприятливих для платника податків наслідків оподаткування. Найбільш наочно цей принцип ілюструється кривою Лаффера. (Рис. 1.1). Ця модель показує, що збільшення податкової ставки спочатку

призводить до збільшення бюджетних доходів від податків, але після певного рівня призводить до падіння.

де, $t \rightarrow$ податкова ставка;

$t^* \rightarrow$ податкова ставка, яка максимізує дохід для бюджету;

ставки t_1 і t_3 дають однакові бюджетні надходження.

Рисунок 1.1 - Крива Лаффера

Джерело: складене автором на основі даних [31]

2. Принцип максимального обліку інтересів та можливостей платників податків. Одне із найважливіших економічних положень - оподаткування має характеризуватись визначеністю та зручністю для платника податків. Кількість податку, що сплачується, час і метод платежу повинні бути визначені і відомі платнику, прозорі та незалежні від бажань влади.

3. Принцип економічності (ефективності). Цей принцип передбачає: забезпечення повноти і своєчасності сплати податків, максимальне виключення ухилення від податків, мінімальність витрат, пов'язаних з обліком платників і збиранням податків, порівняно з їх надходженнями від цих податків, та має значно перевищувати витрати на їх збирання та обслуговування.

4. Принцип справедливості - означає, що кожен громадянин держави зобов'язаний брати участь у фінансуванні державних витрат відповідно до своїх доходів та своїх можливостей.

Слід зазначити, що стабільність податкової політики має і певні обмеження. У зв'язку з тим, що соціально-економічна ситуація в кожній країні весь час змінюється, необхідні та відповідні зміни відбуваються і в податковій політиці шляхом податкової реформи, або еволюційним шляхом поступового

вдосконалення податкової системи. Усю сукупність завдань податкової політики умовно поділяють на три групи: фіскальна; контролююча; економічна.

Таким чином, з вище вказаного, можна визначити, що податкова політика держави має такі цілі: зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, підтримка вітчизняного виробника, забезпечення територіальної справедливості оподаткування, сприяння активізації інвестиційних процесів, податкове стимулювання галузей соціальної сфери, зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування. Від цілей податкового регулювання виділяють 2 типи податкової політики: ліберально-стимулююча та соціально-стримуюча.

Ліберально-стимулююча – це тип податкової політики, який притаманний державам, які основним своїм завданням вбачають нарощення обсягів виробництва, вихід та експансію зовнішніх ринків, збільшення доходів своїх громадян. Частіше такий тип політики використовують держави, які переживають кризові явища у своїй економіці.

Соціально-стримуюча - це тип податкової політики, який притаманний для країн із розвиненою ринковою економікою, які у своєму економічному розвитку досягли “стелі”, а основне своє завдання вбачають у запровадженні та підтримці високих соціальних стандартів та боротьбі за збереження своїх конкурентних позицій на світовому ринку. Такі держави переслідують наступні цілі - підтримка стійкого платоспроможного попиту, забезпечення зайнятості, вирівнювання перекосів при розподілі створюваного суспільного продукту.

Деякі науковці виокремлюють третій тип податкової політики – політика податкового етатизму. Характерними ознаками такого типу є превалювання фіскальних інтересів держави, пріоритет обов’язків платників податків над їх правами, податкове свавілля держави, яка нехтує вимогами податкового законодавства, часто його корегує на користь політичної доцільності та виконанні податковими органами не притаманних ним функцій (каральних, боротьба з демократією та інакодумцями) та ін.

В економічно розвинених країнах сьогодні виокремлюють три основних напрями реалізації податкової політики [5, с. 102]:

- високий рівень податкового навантаження, що далі може спричинити скорочення надходжень до бюджетів та централізованих фондів, в результаті дестимулювання підприємницької активності;
- низький рівень податкового навантаження, що сприятиме розвитку реального сектору економіки, пожвавленню підприємницької діяльності, створення сприятливого податкового і, як наслідок, інвестиційного клімату;
- надмірно високий рівень податкового навантаження як для юридичних так і фізичних осіб з одночасно високим рівнем соціального захисту громадян, значною кількістю державних соціальних гарантій і програм.

Реалізація податкової політики повинна сприяти зацікавленості використання підприємствами ресурсозберігаючих та інноваційних технологій, розвитку соціальної інфраструктури для працівників. В свою чергу, податкова політика поділяється на п'ять рівнів: мікро-, міні-, два мезо- та макрорівень. До кожного з них відносять певні різновиди податкової політики (рис. 1.2).

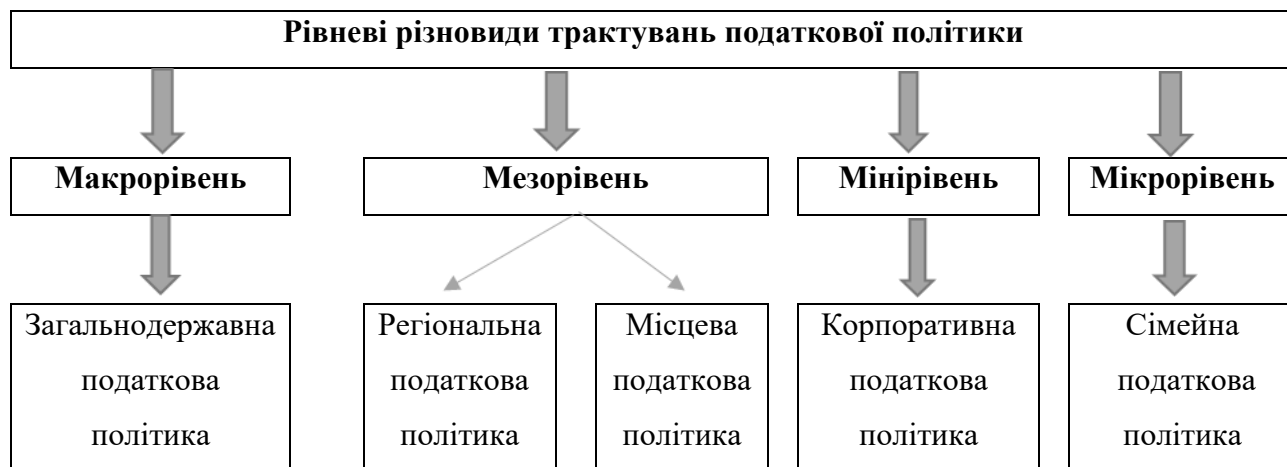

Рисунок 1.2 – Підходи до розуміння терміну «податкова політика» за рівнями

Джерело: складено автором на основі даних [1]

Поняття загальнодержавної податкової політики являє собою діяльність державної влади та місцевого самоуправління, спрямовану на покращення податкової системи країни для того, аби забезпечити стабільну дохідну частину

всіх рівнів бюджетної системи. Податкова політика займає провідне місце серед інших видів політик (рис. 1.3).

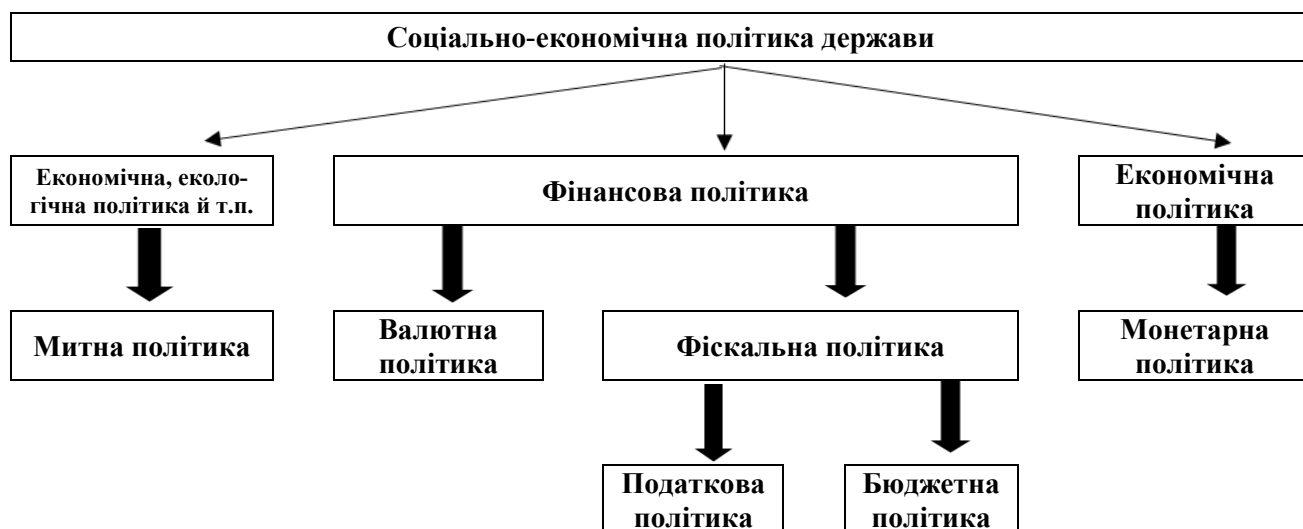

Рисунок 1.3 – Місце податкової політики

Джерело: складено автором на основі даних [1 с. 28]

Ця схема відображає, що Податкова політика йде поруч з Бюджетною політикою та є складовою Фіскальної політики, а відповідно і Фінансової політики, що в свою чергу формує Соціально-економічну політику держави загалом. Соціально-економічна політика держави - це комплекс заходів та стратегій, які спрямовані на досягнення економічного та соціального розвитку країни, задоволення потреб населення та підвищення якості життя громадян.

Отже, на підставі вищенаведених визначень можна дійти висновку, що основними особливостями, які характеризують податкову політику, з одного боку, є забезпечення необхідних надходжень до бюджетів усіх рівнів, що надає можливість державі виконувати покладені на неї функції з фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм та стимулювання економічного зростання, а з іншого - сприяти зацікавленості платників податків у результатах їхньої діяльності та реалізації регулятивної функції податків. Ці надходження можливі завдяки комплексу введених правил і рішень державою.

Відповідно, податковими важелями виступають: встановлення податкового навантаження, розподіл податкових надходжень, запровадження податкових пільг.

Отже, завданням податкової політики є врахування інтересів населення, підприємств та держави для досягнення сталого соціально-економічного розвитку. Також, вона повинна бути достатньо гнучкою, тобто своєчасно реагувати на зміни внутрішньої економічної ситуації в країні та враховувати зміни світової економіки задля забезпечення сталого економічного зростання та добробуту громадян країни.

1.2. Характеристика діючої в Україні податкової політики

Базовим положенням становлення та розвитку податкової політики в Україні є конституційна норма [32], яка характеризує країну як демократичну, правову та соціальну. Цей факт визначає, що податкова політика має відповідати засадам соціальної держави, в першу чергу щодо рівня фінансового забезпечення суспільних благ, тобто вона повинна забезпечувати акумуляцію фінансових ресурсів, достатніх для виконання функцій, покладених на державу.

Розвиток податкової політики в Україні умовно можна поділити на два періоди - до прийняття Податкового кодексу та після. Починаючи з 2010р. підвищення ефективності функціонування податкової політики було забезпечене впорядкуванням податкового законодавства та змінами в системі оподаткування та процесах адміністрування податків і зборів. Надалі податкова політика була спрямована на зменшення кількості податків і зборів, у т.ч. за рахунок їх часткової інтеграції, на застосування якісно нових підходів до податкової реєстрації підприємницької діяльності, на визначення та застосування нових правил подання податкової звітності, на активне, системне та комплексне застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесах нарахування і сплати податків, взаємодії між платниками і контролюючими органами, які в подальшому засвідчили свою ефективність, тощо.

У рамках полегшення взаємодії платників податків і контролюючих органів

набули поширення функціонування податкових online-сервісів, які забезпечують підвищення оперативності опрацювання обліково-економічних даних усіма сторонами податкових відносин. Окремим напрямом розвитку податкової політики України, як результату обрання європейського вектора економічного розвитку є її адаптація до європейської практики оподаткування, що проявляється в наближенні, координації, гармонізації та імплементації національного податкового законодавства до загальноєвропейського. Отже, податкову політику України формують традиційні складові, що і більшість відповідних систем зарубіжних країн.

Ефективність податкової політики є складним та багатоаспектним поняттям, що має багато різних визначень та трактувань. Однак, під ефективністю податкової політики розуміють дієвість обраних інструментів такої політики при визначенні часу, впродовж якого вона проводиться, а саме її здатність забезпечувати достатній обсяг доходів держави, не завдаючи при цьому значної шкоди економічному зростанню та розвитку. Для вимірювання ефективності податкової політики в науковій літературі використовуються різні підходи та методи. Один з найбільш популярних підходів полягає в аналізі ступеня прогресивності податкової системи, тобто у вимірюванні того, наскільки зростають податки зі зростанням доходів населення.

Інший підхід полягає у вимірюванні впливу податкової політики на економічне зростання та розвиток. Цей підхід передбачає оцінку того, наскільки податкова політика забезпечує стимули для інвестицій та інновацій, розвитку малих та середніх підприємств, створення нових робочих місць та збільшення продуктивності праці. І за цим принципом також є багато проблем в Україні, що призводить до стримання розвитку інвестицій та проведення інноваційних процесів.

У будь-якому випадку, оцінка ефективності податкової політики є важливою задачею для уряду України та економічних дослідників, оскільки це дає змогу зрозуміти, які заходи можуть бути ефективними для забезпечення достатніх доходів держави та збереження економічного зростання.

Одним із важливих питань, що виникає у контексті оцінки ефективності податкової політики, є взаємозв'язок між рівнем оподаткування та економічним зростанням. Деякі дослідження показують, що підвищення рівня оподаткування може мати негативний вплив на економічне зростання, інші дослідження свідчать про те, що правильно спроектована та ефективно виконана податкова політика може стимулювати економічне зростання та розвиток.

Прийнятним способом оцінки ефективності податкової політики є застосування діагностичних тестів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 - Діагностичні тести визначення ефективності податкової політики

Показники	Характеристика
Індекс концентрації	Дозволяє встановити, чи формується основна частка податкових надходжень за рахунок незначної кількості податків
Індекс дисперсії	Дозволяє визначити перелік податків із незначною часткою у величині податкових надходжень
Індекс ерозії	Дозволяє встановити, чи відповідають фактичні бази оподаткування потенційно визначеним
Індекс запізнення надходжень	Дозволяє встановити обсяги прострочення податкових платежів
Індекс конкретності	Дозволяє визначити оптимальну найменшу кількість податків для достатнього рівня податкових надходжень
Індекс об'єктивності	Дозволяє встановити зв'язки між податковими надходженнями та базами оподаткування
Індекс забезпечення	Дозволяє визначити ефективність стягнення податків
Індекс витрат	Дозволяє встановити, чи мінімізовані витрати на адміністрування податків та зборів

Джерело: розроблено автором на основі [34]

Поряд з розглядом ефективності податкової політики здійснюють її оцінку справедливості, а саме на соціальну справедливість та рівень нерівності у суспільстві. Податкова система може мати значний вплив на розподіл доходів та багатства, залежно від того, які види податків використовуються та які рівні ставок встановлені. Дослідники також вивчають вплив податкових пільг та знижок на ефективність податкової системи та її вплив на соціальну справедливість. Загалом, дослідження ефективності податкової політики є

важливою та актуальною темою в науковій літературі. Вони допомагають урядам та іншим зацікавленим сторонам у розробці обґрунтованих рішень щодо підвищення ефективності податкової системи та забезпечення стабільного та рівномірного розвитку економіки та суспільства.

За останні роки, питання ефективності податкової політики стало актуальним у зв'язку з пандемією COVID-19 та її впливом на економіку. Більшість підкреслює важливість підтримки малого та середнього бізнесу, а також підвищення соціальної захищеності населення через систему податкових пільг та підтримки робочих місць.

Сучасні тлумачення по-різному розкривають суть поняття ефективності податкової політики. У українських і закордонних вчених вони різняться. Український погляд на ефективність ґрунтується на дослідженні результатів понесених витрат, а закордонний характеризується мірою досягнення цілей.

На думку професора Ю.Іванова, доктора економічних наук, трактування ефективності податкової політики важливо розподіляти на декілька аспектів [3, с.89]:

Перший аспект передбачає, що ефективна податкова політика призначена для мінімізації спотвореного впливу податків на розподіл фінансових ресурсів.

Під другим аспектом розуміють, що ефективна податкова політика спрямована на те, аби мінімізувати «фіаско ринку» або зовсім його усунути. Також Ю. Іванов, окрім попередніх аспектів, виділяє два організаційні:

Перший спрямован на те, аби забезпечити ефективне адміністрування податків. Результат цього аспекту – максимізувати надходження податків до бюджету в разі мінімальних витратах держави та платників податків.

Другий пов'язан з оцінкою роботи державних органів щодо забезпечення та розробки податкової політики, яка є ефективною під час забезпечення реалізації поставлених завдань та цілей.

Ю. Воробйов стверджує, що податкова політика може бути ефективною, якщо її інструментарій надає змогу стимулювати економічне зростання, активність підприємств і сприяє виконанню соціальної функції держави [13, с.

120]. Саме тому визначення ефективності податкової політики потрібно здійснювати оцінюючи як ефективність економіки, так і в аспекті впливу на соціальну сферу. Г. Назаренко поділяє думку Ю. Воробйова та подає таке визначення економічної ефективності податкової політики як відношення корисного її ефекту до витрат на його отримання. Соціальну ефективність тлумачить як відношення соціального результату податкової політики до сукупних витрат на покращення соціальної сфери, які сприяли досягненню зазначеного ефекту [14, с. 23].

Виходячі з цих даних, ефективність податкової політики EP_i буде мати такий вигляд [15, с.154; 16]:

$$EP_i = \{MO_i, Ri, Si, Ki, Mti\} \quad (1.1)$$

de MO_i – ціль оцінювання ефективності податкової політики;

R_i – рівень оцінювання ефективності податкової політики;

Si – область оцінювання ефективності податкової політики;

K_i – критерії оцінювання ефективності податкової політики;

Mti – методи оцінювання ефективності податкової політики.

Для оцінки ефективності також користуються розрахунком певних індексів, аби формалізувати критерії ефективності податкової політики. Саме тому сучасна економічна теорія запропонувала використовувати наступні індекси: індекс концентрації; індекс дисперсії; індекс запізнення; індекс витрат при зборі податків [17].

Аналіз ефективності податкової політики відносно різних видань може бути досить різним в залежності від їхньої наукової спрямованості та політичної орієнтації. Про необхідність змін кажуть усі. Як, власне, говорили про це ще задовго до початку війни. Але бачення моделі податкової політики країни у всіх кардинально відрізняється, не кажучи вже про бізнес та суспільство. Але ж й до думки міжнародних партнерів доведеться також прислухатися. Зараз мета держави – отримати більше інвестицій і податків при зниженні податкового навантаження на бізнес та громадян.

1.3. Визначення критеріїв ефективності податкової політики

Складність проблеми ефективності податкової політики має фундаментальний характер і визначається як теоретичними, так і практичними обставинами. Ефективність податкової політики – це результат або наслідки дії інструментів податкової політики. Ефективність податкової політики оцінюється за допомогою різних критеріїв та складових. Складові ефективності податкової політики можуть включати:

- рівень оподаткування: ставки податків, наявність податкових пільг та знижок, розмір мінімального доходу для оподаткування;
- коло обкладення: кількість та види податків, обсяг податкових баз, на які накладається податок;
- адміністративну ефективність: якість податкової системи, здатність держави збирати податки та забезпечити дотримання податкового законодавства;
- поведінкова ефективність: здатність податкової системи впливати на економічну поведінку, зокрема, на рівень виробництва, інвестицій, споживання та інші аспекти економіки;
- фінансова ефективність: здатність податкової політики забезпечувати достатні надходження до державного бюджету для забезпечення фінансової стійкості держави та реалізації державної соціально-економічної політики;
- економічна зручність: здатність податкової політики до легкості та доступності для платників податків, включаючи спрощення процедур збору та подання податкової звітності;
- міжнародна ефективність: здатність до відповідності міжнародним стандартам та узгодження з подібними системами інших країн, що може сприяти привабливості країни для інвестицій та розвитку міжнародної торгівлі.

Основоположною складовою ефективності податкової політики є її фінансова ефективність. Вона повинна забезпечувати ефективний збір податків на необхідному рівні для наповнення бюджету держави. Цей процес регулюється

фіскальними інститутами, до яких належать фіскальні установи, законами, іншими нормативно-правовими актами, що регулюють справляння податків, що є сукупністю соціально зумовлених правил, принципів, звичок, норм оподаткування, а також є результатом і чинником соціальної організації суспільства та його культури.

Критеріями фіскальної ефективності є:

1. Достатність доходів. Доходи потрібні державі для виконання її функцій, тому система доходів бюджету має забезпечувати достатній обсяг бюджетних надходжень. Якщо обсягу надходжень недостатньо, то це призводить до дефіциту, який покривається державними кредитами. У такому разі держава може запозичити кошти у НБУ, через внутрішні та зовнішні позики і продаж державних активів. Основні дестабілізуючі чинники фінансової безпеки – державний та гарантований державою борг. Цей показник демонструє свою складову ефективності через тенденцію збільшення дохідності бюджету. Макроекономічні індикатори мають не перевищувати порогові значення.
2. Мінімізація видатків на адміністрування надходжень і запобігання ухиленню від сплати податків. Обсяг надходжень держави повинен визначатися на основі обґрунтованого обсягу її видатків. Поява принципу ефективності (економічності) на адміністрування надходжень держави спричинен виваженістю витрат цих надходжень. Ухилення від сплати податків до бюджету призводить до зменшення обсягу податкових надходжень, що сприяє зменшенню ефективності фіскальної політики.
3. Еластичність податкових доходів бюджету. Показник залежить від еластичності кожного податку, який входить до системи оподаткування та питомої ваги цього податку в загальному обсязі надходжень. Коефіцієнт еластичності має бути більше за 1, тобто темпи зростання величини надходжень є вищими за темпи росту ВВП.
4. Рівномірне розподілення податків між адміністративно-територіальними одиницями. Цей показник є дуже важливим, в зв'язку з тим що він дає розуміння автономності кожного бюджету, які входять в свою чергу до бюджетної системи.

Недостатність обсягу доходів від власних джерел адміністративно-територіальної одиниці ставить їх бюджети у залежність від інших суб'єктів бюджетної системи. Результат – необхідність отримання додаткових доходів у вигляді дотацій або субвенцій із бюджетів іншого рівня. Нерівномірне розподілення податків призводить до диспропорції в розподілі податкового навантаження між платниками, а це у свою чергу до підвищення рівня тінізації економіки.

Податки носять яскраво виражений соціальний характер. Побудована відповідним чином система оподаткування дозволяє надати ринковій економіці соціальну спрямованість, як це зроблено, наприклад, в Німеччині, Швеції та багатьох інших країнах світу. Це досягається шляхом встановлення прогресивних ставок оподаткування, спрямування значної частини бюджетних коштів на соціальні потреби населення, остаточного або часткового звільнення від податків громадян, що потребують соціальної підтримки. Отже кожна податкова система відображає рівень розвитку економіки, фінансової науки, основні напрямки фінансової політики уряду. Її ефективність досягається в тому випадку, якщо дотримуються такі принципи:

1. Рівномірність оподаткування незалежно від форми власності суб'єктів господарювання і соціальних груп населення пропорційно групам доходів.
2. Раціональне сполучення фіскальної та стимулюючої функції податків, забезпечуючи формування стабільної бази доходів і бази для розширення виробництва, збільшення його ефективності.
3. Множина податків, що мають можливість розширити джерела надходження до бюджету, встановлення невисоких податкових ставок.

Податкова політика визначається рівнем державного втручання в економічний розвиток. Відповідно до цього податкова політика за своїм характером може бути активною, нейтральною та пасивною.

Основними критеріями ефективності податкової політики є:

1. Економічна ефективність: оцінюється з точки зору відповідності економічним цілям держави, таким як збільшення ВВП, зменшення безробіття, стимулювання інвестицій та розвитку підприємництва.

2. Соціальна ефективність: оцінюється з точки зору відповідності соціальним цілям держави, таким як зменшення нерівності доходів, підтримка малозабезпечених верств населення, підвищення рівня життя та загального благополуччя.

3. Політична ефективність: оцінюється з точки зору відповідності політичним цілям держави, таким як забезпечення фінансової стійкості державного бюджету, збереження фінансової незалежності та контролю над економікою.

Усі ці критерії та складові є важливими для оцінки ефективності податкової політики і повинні уважно аналізуватися. Необхідно забезпечувати збалансований підхід до розробки та впровадження податкової політики, яка зможе забезпечити найкращі результати для держави та її громадян.

Висновки до 1 розділу

Податкова політика має значний вплив на економіку країни та життя громадян. Вона має на меті забезпечити необхідний рівень доходів держави та забезпечити соціальний захист населення. Її ефективність залежить від багатьох факторів, зокрема від правильного встановлення ставок податків, належного збору та використання податкових коштів.

Податкова політика ведеться з огляду на певні принципи, що відображають її завдання. Удосконалення податкової системи починається з визначення принципів оподаткування та їх раціонального впровадження, на цій основі має будуватися податкове законодавство. Українське суспільство має усвідомити: що податкові відносини - це складно, а у складних питаннях немає простих рішень. Прості рішення - це обман. Економічної незалежності людини неможливо досягти без реалізації принципу справедливості при побудові нової податкової політики України.

Для підвищення ефективності податкової політики необхідно забезпечити прозорість та прогнозованість установлення податків, уникнення корупції та недобросовісної діяльності належних органів, сприяти розвитку підприємництва та зменшення тіньової економіки. Фундаментальними принципами політики є загальність податків і їхня пропорційність доходу, зручність та простота й ефективність оподаткування. Виділяють такі основні функції податкової політики як фінансова, економічна, соціальна, екологічна, контролююча.

Ефективність податкової політики являє собою результат чи наслідок набору дієвих інструментів податкової політики. Важливо забезпечувати баланс між стимулюванням економічного розвитку та забезпеченням соціального захисту населення. Правильно спрямована податкова політика може сприяти збільшенню доходів держави та підвищенню рівня життя населення. Оцінка ефективності податкової політики має проводитись системно та регулярно з метою виявлення недоліків та підвищення ефективності.

Було виділено 3 основні різновиди ефективності податкової політики: фінансова, економічна, соціальна.

Фінансова ефективність передбачає собою здатність наповнювати бюджет.

Під економічною ефективністю мають на увазі здатність здійснювати позитивний вплив на економічний розвиток.

Соціальна – здатність сприяти зростанню добробуту всіх верств населення. Кожному виду ефективності відповідає певний набір критеріїв.

Формування ефективної податкової політики – запорука економічного зростання країни та певна ознака подолання фінансових криз. Саме тому наразі є важливим аналіз кожного її елемента. З вище сказаного можна зробити висновок, що не може бути ідеальної системи оподаткування для всіх часів і країн, однак необхідно шукати оптимальний рівень оподаткування, що відповідав би кожній окремій країні на певній її стадії економічного розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

2.1. Аналіз фіскальної ефективності податкової політики

Визначення фіскальної ефективності податкової політики в сучасній теорії та практиці займає дуже важливе місце. Це пов'язано з тим, що від якісної та кількісної складової її роботи залежить наповнення бюджету держави, а відповідно і виконання планів у соціально-економічному розвитку країни. Це означає, що важливо не тільки збирати податки, але й виважено використовувати їх на підтримку економіки та суспільства.

Фіскальна ефективність податкової політики - це міра того, наскільки ефективно податкова система забезпечує державу необхідними фінансовими ресурсами для здійснення своїх функцій та завдань. Тобто, якщо рівень податкових надходжень перевищує рівень витрат, то бюджет може бути відновленим і підтриманим на належному рівні. Якщо ж надходження нижчі за витрати, це може призвести до дефіциту бюджету, що може зумовити економічні труднощі.

Однією з проблем сучасного оподаткування є перманентність податкового законодавства. Постійні зміни Податкового кодексу призводять до суперечливості податкових норм, порушення податкової дисципліни та частих помилок при обчисленні податків. Динаміка змін свідчить про збереження тенденції щодо нестабільності податкового законодавства (рис 2.1). А крім ПКУ, питання оподаткування також регулюється ще й чисельними підзаконними нормативно-правовими актами, Указами Президента, постановами й розпорядженнями КМЦ.

Для аналізу фіскальної ефективності податкової політики можна проаналізувати кілька ключових показників:

1. Структура податкових надходжень: аналізуючи її, можна зрозуміти, які податки є основним джерелом доходів державного бюджету.

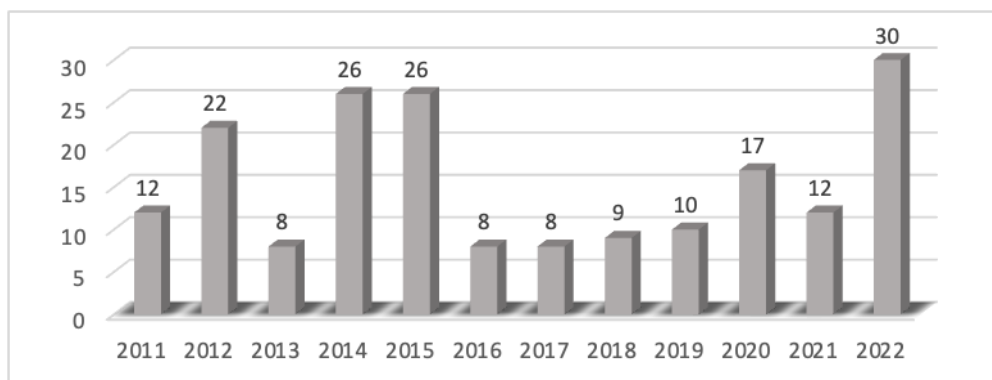

Рисунок 2.1 - Динаміка кількості змін Податкового кодексу України за період 2011-2022рр.

Джерело: розроблено автором на основі [26]

2. Якщо структура податкових надходжень є рівномірною та збалансованою, то це свідчить про ефективність податкової системи. Відповідно до вказаних даних відслідковується, що податкові надходження – це формування значної частини доходів бюджетів всіх рівнів (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Обсяг доходів державного бюджету України за 2017-2022 рр., млн. грн.

Показники	Роки						2022 у % до 2017
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Усього	793265,1	928108,2	998278,9	1076019,7	1295772,5	1306441,1	164,7%
Податкові надходження (млн.грн)	627153,7	753815,6	799776,0	851115,6	1107090,9	949764,4	151,4%
Неподаткові надходження (млн.грн)	128402,3	164676,5	186684,2	212949,9	175358,0	346327,7	269,7%
Доходи від операцій з капіталом (млн.грн)	286,9	657,5	183,0	79,4	328,7	611,0	213,0%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій (млн. грн)	1607,4	1464,8	1139,9	1029,7	12576,1	9465,6	588,9%
Цільові фонди (млн. грн)	29847,1	187,5	1770,8	187,1	209,4	136,2	0,5%
Офіційні трансферти (млн.грн)	5967,7	7306,3	8725,0	10658,0	209,4	136,2	2,3%

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Прямі податки включають: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на майно; рентна плата, екологічний податок та ін. Непрямі податки (податки на споживання) – податки, що обчислюються на основі

цін або фізичних характеристик товарів та послуг, розмір яких безпосередньо не залежить від доходів платника, а визначається за вартісними або кількісними характеристиками здійснюваних ним оподатковуваних операцій. Обсяги та динаміка надходження прямих та непрямих податків до державного бюджету України зображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України 2016-2022 рр., млн.грн

Види	Податки	Роки						2022 у % до 2017
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Непрямі податки	ПДВ	313980,6	374508,2	378690,2	400600,1	536489,2	467001,0	148,7%
	Акциз	108293,4	118852,4	123357,9	138296,2	162451,2	102352,9	94,5%
	Мито	24541,9	27076,6	30086,0	30460,5	38177,2	26246,0	106,9%
Прямі податки	ПДФО	75033,4	91741,8	109954,0	117281,3	137555,2	148427,3	197,8%
	ППП	66911,9	96882,3	107086,3	108695,0	147751,7	117049,9	174,9%
	Інші податки	38392,5	44754,4	50601,6	55782,6	84666,4	88687,4	231,0%

Джерело розроблено автором на основі [35]

Проведені дослідження свідчать, що податок на додану вартість дає найбільший відсоток доходу до держбюджету (49,17%). Це пояснюється тим, що його формування відбувається на всіх стадіях виробництва та обігу, враховується у вигляді надбавки на ціну товару і сплачується кінцевим споживачем, але його перерахування і облік до бюджету здійснюється податковим агентом. Досить суттєва частка надходжень до бюджету прослідковується і по акцизному податку, так в структурі 2021р. його питома вага становила 14,67%, а вже у 2022р. – 10,78%. Він є одним із нестабільних податків з погляду формування дохідної частини бюджету, що викликано постійними змінами законодавчої бази оподаткування та особливостями підакцизної продукції на ринку. Значна частина доходу формується, також, за допомогою податку на прибуток підприємств, який характеризується можливістю стимулювання та регулювання підприємницької діяльності (рис 2.4). Не дивлячись на те, що рівень тіньової економіки в країні є досить високим, обсяг надходжень даного податку до бюджету зростає, що свідчить про посилення контролю за своєчасністю і повнотою сплати податку, підвищення платоспроможності окремих підприємств та стимулювання платників

до сплати за допомогою пільг.

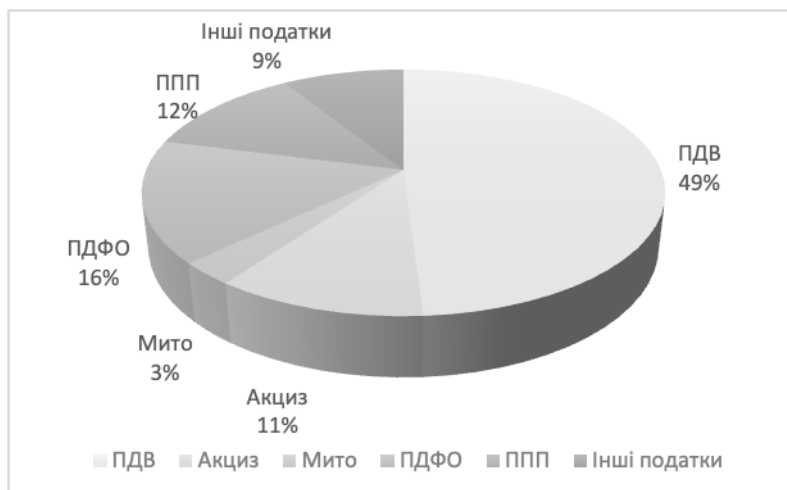

Рисунок 2.4 - Структура податкових надходжень за 2022 року, %

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Нерівномірність та несправедливий розподіл податкового навантаження пов'язаний з недосконалістю законодавчих норм, з корумпованістю податкових відносин та, звісно, з тінізацією економіки держави. Дані чинники справляють негативний вплив на впровадження механізмів розвитку економіки і держави в цілому. Це свідчить про неефективність реформ та недостатній рівень виконання державою покладених на неї функцій.

3. Рівень податкового навантаження: якщо рівень податкового навантаження є високим, але не забезпечує достатньої кількості фінансових ресурсів для держави, то це свідчить про неефективність податкової системи. Податкове навантаження в Україні на рівні таких країн як Норвегія, Нідерланди чи Німеччина – близько 40%. Економіки цих країн тільки з 2000-х років почали підвищувати своє податкове навантаження не більше ніж на 4% на рік і тільки зараз дійшли нинішнього рівня. Натомість найшвидших темпів економічного зростання вони досягли за значно нижчого податкового навантаження. Адже високі податки стримують ріст економіки. Підвищення податків на 1% ВВП зменшує реальний ВВП на 3% приблизно через два роки. Високі корпоративні та акціонерні податки зменшують стимули до інвестування та нарощування капіталу.

У міжнародній практиці показник податкового навантаження визначається як відношення фактичних податкових надходжень у зведений бюджет держави до

обсягу валового внутрішнього продукту (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Податкове навантаження в Україні 2013-2022 рр.

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	24,2	26,9	35,5	32	33,9	32	29,1	29,8	33,3	34,7
ВВП реальний (в цінах попереднього року)	1410,6	1365,1	1430,2	2034,4	2445,5	3083,4	3675,7	3818,4	4363,5	3865,8
Податкові надходження до зведеного Держбюджету, млрд. грн	340,9	367,5	507,6	650,7	828,1	986,3	1070,3	1136,6	1453,8	1343,2
Рівень податкового навантаження на працю, %	17,4	18,2	19,6	13,2	15,1	15	15,6	16,7	17,2	19,3
ПДФО, млрд. грн	72,1	75,2	99,9	138,7	185,6	229,9	297,8	319	378,3	272,2
ЄСВ, млрд. грн	166,8	165,9	169,8	111,7	158,9	202	241,7	281,7	327	425,3
Єдиний податок, млрд. грн	6,6	7,4	10,9	17,1	24	29,5	35,2	38	46,2	47,2
Рівень податкового навантаження на капітал, %	5,9	5,4	5,7	5,3	5,1	5,1	4,6	4,6	5,8	5,2
ППП, млрд. грн	54,9	40,2	39	60,2	73,3	106,1	117,3	118,4	163,8	117,1
Рента, млрд. грн	28,8	33,5	41,9	46,6	51,1	50	52	57,1	89,3	85,4
Рівень податкового навантаження на споживання, %	12,9	14,9	20,4	17,8	19	17,3	14,8	15,3	17,2	15,5
ПДВ, млрд. грн	128,2	139	178,4	235,5	313,9	374,5	378,6	400,6	536,4	467
Мито, млрд. грн	13,3	12,6	40,3	20,3	24,5	27	30	30,4	38,1	26,2
Акциз, млрд. грн	36,6	45	70,7	101,7	121,4	126,7	130,7	146,6	172	102,4
Інші, млрд. грн	3,7	7,3	2,8	4,9	4,7	4,9	6	5,3	5,3	3,3
Коефіцієнт податкового навантаження загальний, %	36,00 %	39,10 %	47,40 %	37,50 %	40,40 %	38,50 %	35,70 %	37,10 %	40,80 %	25,26 %

Джерело: розроблено автором на основі [25, 35]

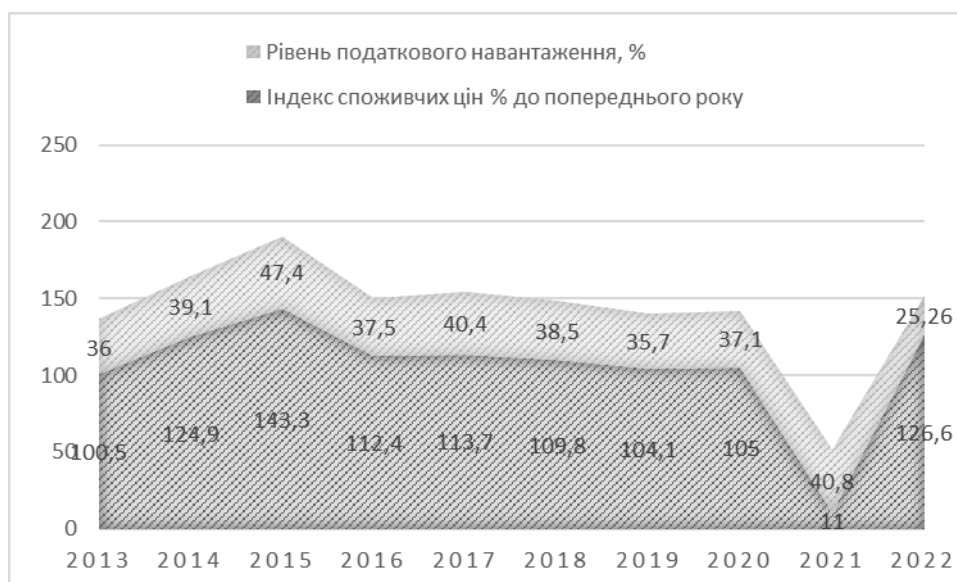

Рисунок 2.6 - Податкове навантаження в Україні 2013-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [25, 35]

Таблиця та графік показує, що коливання рівня податкового навантаження з року в рік, говорить про несталі темпи зростання ВВП, а також про хронічні зміни у податковому законодавстві країни. Високий рівень податкового навантаження на працю та споживання в результаті дає тінізацію ринку праці, постійне бажання роботодавця зекономити на персоналі, стримування зростання добробуту населення. В свою чергу зниження оподаткування доходів громадян має цілу низку позитивних ефектів.

Якщо ми поглянемо як змінювалося зростання ВВП в Україні та загальний рівень податкового навантаження, їх зв'язок буде очевидним, і піки зростання, як не дивно, припадають саме на роки найменшого податкового навантаження. А падіння, навпаки – на піки податково навантаження (Рис 2.7). Крім вже згаданих негативів для економіки, ще одним вагомим наслідком надмірно податкового навантаження є ріст тіньової економіки. Це явище властиве будь-якій економічній системі, але в країнах з трансформаційною економікою воно набирає загрозливих масштабів. Згідно попередніх розрахунків Міністерства розвитку економіки України рівень тінізації економіки у 2022 році склав 31% від обсягу офіційного ВВП (рис 2.7).

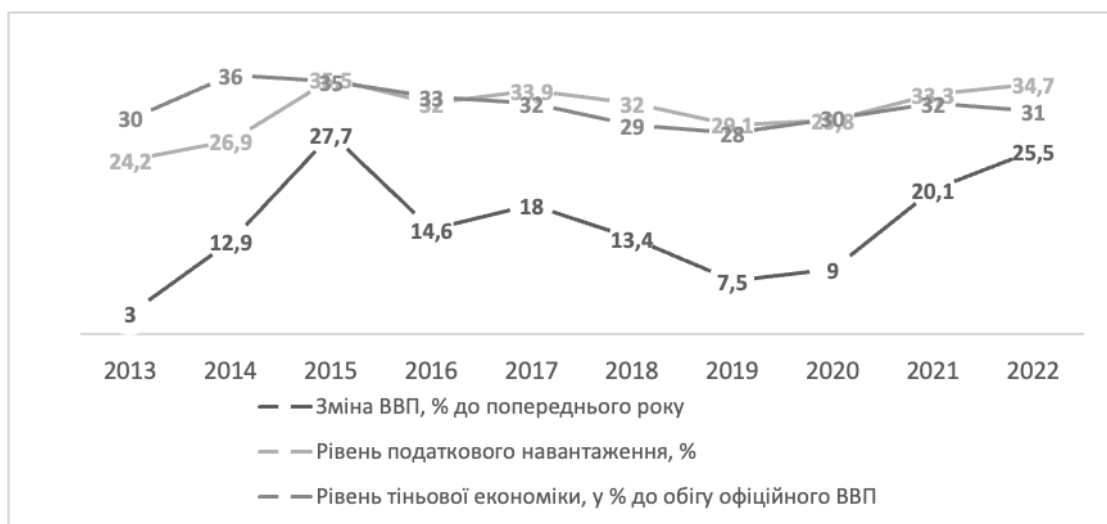

Рисунок 2.7 – Взаємозв'язок податкового навантаження, тіньової економіки та рівня ВВП в Україні 2013-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [25, 35, 36]

Окреме місце у питанні тінізації української економіки посідає податок на додану вартість. За оцінками аналітиків лише від ПДВ-схем український Держбюджет щороку недоотримує близько 24-30 млрд.грн щороку. Так, до посилення економіки може призвести як модель з низьким оподаткуванням, так і з високим податковим навантаженням. Однак в українських умовах має сенс орієнтуватися на модель з меншою податковою ставкою. Україна - держава зі слабкими інституціями. За умов корупції, мінімального захисту приватної власності, порушення прав інвесторів тощо має сенс зменшити податкові ставки принаймні на час проведення реформування інституцій. Це буде стимулювати розвиток економіки, в іншому випадку збільшуються ризики переходу бізнесу в тінь.

4. Рівень неплатежів та ухилення від сплати податків: це показник забезпечення державою виконання податкових обов'язків. Якщо він є низьким, то це свідчить про ефективність податкової системи. Рівень тіньової економіки в Україні - 30%, у Норвегії - 16%, Нідерландах - 10%, Німеччини - 11%. В Україні більшість податкових надходжень втрачається через масштабні інструменти ухилення від сплати податків та агресивне податкове планування великими та надвеликими підприємствами. Щоб мінімізувати ухилення від податків потрібно

спростити процес оподаткування, зменшити податкове навантаження та підвищити контроль за сплатою податків з введенням діджиталізації процесу оподаткування з усуненням впливу людського фактору.

5. Витрати на збір та адміністрування податків: це показник показує, наскільки ефективно використовуються ресурси держави на підтримку податкової системи. Чим нижче цей показник в порівнянні з отриманими доходами від податків, тим ефективніше працює податкова система.

5. Рівень стимулювання економіки: це показник, який дає уяву, наскільки ефективно податкова політика сприяє розвитку економіки та залученню інвестицій. В Україні податкова політика працює за даним показником неефективно.

Загалом, аналізуючи ці показники у конкретній державі, ми розуміємо ефективність її податкової політики. Також важливо брати до уваги економічну, соціальну та політичну ситуацію в країні. Фіскальну ефективність податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, як і ефективність податкової системи загалом, можна оцінювати шляхом використання певних критеріїв. Фіскальні принципи організації оподаткування зводяться до еластичності обкладання, що включає можливість автоматичної зміни залежно від фази економічного циклу, та достатності обкладання, що покриває суспільно необхідні видатки. Тому скористаємося такими показниками, як коефіцієнт збираності податків та коефіцієнт еластичності.

1. Коефіцієнт збираності податків (КЗП) — характеризує тенденцію виконання плану зі збирання податкових надходжень:

$$KЗП = \frac{P_n}{П_n} \quad (1.2.)$$

де КЗП – коефіцієнт збираності податків;

P_n — сума податків, що реально збирається і надходить до відповідного бюджету;

П_n — планова або розрахункова сума податкових надходжень до

відповідного бюджету за аналогічний період.

2. Коефіцієнт еластичності податкової системи (КЕПС) - показує, на скільки відсотків зміняться податкові надходження при зміні валового внутрішнього продукту:

$$КЕПС = \frac{ВЗСПП}{ВЗВВП} \quad (1.3)$$

де ВЗСПП – відносна зміна сукупних податкових платежів;

ВЗВВП – відносна зміна валового внутрішнього продукту.

Регулювання податкової політики полягає в коригуванні діючої податкової політики з метою підвищення її ефективності. Основним індикатором роботи фінансової ефективної податкової політики є стан державного бюджету країни (Таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 – Основні показники Державного бюджету України 2017-2022рр.

Показники	Роки					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи	793265,0	928108,3	998278,9	1076016,7	1296852,9	1787395,6
Видатки (з кредитуванням)	839243,7	985842,0	1072891,5	1288016,7	1490258,9	2705423,3
Дефіцит (-), Профіцит (+)	-47,8	-59,2	-78,0	-217,1	-197,9	-914,7

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Як бачимо державний бюджет України був дефіцитним протягом всього досліджуваного періоду, а це свідчить про те, що держава вимушена буде брати кредити чи корегувати затверджені показники, а це виникає в результаті незбалансованості економіки, зниження доходів і зростання видатків. Найглибший дефіцит бюджету в Україні спостерігається три останні роки, коли постало питання боротьби з пандемією. Багато бізнесів зупинило свою роботу взагалі інші працювали на 30% своєї потужності і як результат зниження ВВП, доходної частини податкових надходження та збільшення видатків. Пік бюджетного дефіциту був у 2020 році. Бюджетний дефіцит у 2020 році був у 2,8 рази більше, ніж у 2019 році. Це рекордний показник за останні роки. З

01.01.2021р. було введено норму Бюджетного кодексу України щодо визначення максимального розміру дефіциту який має бути не більше 3% ВВП. Показники дефіциту державного бюджету є результатом негативних наслідків пандемії COVID-19, які враховують в першу чергу забезпечення фінансування скоригованих пріоритетів державної бюджетної політики, зокрема створення Фонду боротьби з COVID-19 та додаткових видатків, які були виділені на охорону здоров'я, освіту, надання соціальної підтримки населенню які були накладені на загальні економічні проблеми країни.

Таблиця 2.9 – Показники Державного бюджету України 2017-2021 рр., млн.грн

Показники	Роки					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	2982920,0	3558706,0	3974564,0	4194102,0	5459574,0	5191028,0
Доходи	793265,0	928108,3	998278,9	1076016,7	1296852,9	1787395,6
Доходи % до ВВП	26,6	26,1	25,1	25,7	23,8	34,4
Видатки (з кредитуванням)	839243,7	985842,0	1072891,5	1288016,7	1490258,9	2705423,3
Видатки % до ВВП	28,1	27,7	27,0	30,7	27,3	52,1
Дефіцит (-), Профіцит (+)	-1,6	-1,7	-2,0	-5,2	-3,6	-17,6

Джерело: розроблено автором на основі даних [25, 35]

Показники держбюджету в Україні за 2017–2021рр. демонструють описану тенденцію. Уряд України для підтримки сукупного попиту і пом'якшення наслідків економіко-епідеміологічної кризи продовжив м'яку фіскальну політику і у 2021р. та згідно Закону про бюджет на 2021р. граничний розмір дефіциту держбюджету було встановлено на рівні 246,6 млрд грн або 3,5% ВВП. Якщо дивитись у міжнародному контексті показник бюджетного дефіциту в Україні у 2021р., то він не вказує про надмірну м'якість фіскальної політики. Отже, ми можемо зробити висновок, бюджетний дефіцит є невід'ємною частиною сучасної бюджетної політики держави навіть в найбільш економічно розвинутих країнах ЄС, це результат складної природи відповідного явища та неоднозначності його наслідків. Дефіцит бюджету, за певних обставин може бути антикризовим фактором, створюючи дещо стимулюючий вплив на економіку. Проте, в більшості випадків наслідки бюджетного дефіциту несуть в собі занепад соціально-економічного розвитку держави, скорочення інвестиційних процесів, а

у деяких випадках значний хронічний дефіцит бюджету може призвести до дефолту.

Таблиця 2.10 – Обсяги бюджетного дефіциту та державного боргу в різних країнах світу, % до ВВП 2019-2021 рр.

Країни та групи країн	Фіскальний баланс			Фіскальний баланс		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Світ	-3,9	-13,9	-8,2	82,8	101,5	103,2
Розвинуті економіки	-3,3	-16,6	-8,3	105,2	131,2	132,3
США	-6,3	-23,8	-12,4	108,7	141,4	146,1
Єврозона	-0,6	-11,7	-5,3	84,1	105,1	103,0
Німеччина	1,5	-10,7	-3,1	59,8	77,2	75,0
Франція	-3,0	-13,6	-7,1	98,1	125,7	123,8
Іспанія	-2,8	-13,9	-8,3	95,5	123,8	124,1
Економіки з ринками, що формуються	-4,9	-10,6	-8,5	52,4	63,1	66,7
Азія	-6,0	-11,4	-9,8	53,5	64,9	70,3
Китай	-6,3	-12,1	-10,7	52,0	64,1	70,7
Мексика	-2,3	-6,0	-4,0	53,7	65,9	66,3
Країни, що розвиваються з низьким рівнем доходів	-4,1	-6,1	-5,1	43,1	48,2	49,0

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Отже, ми можемо зробити висновок, бюджетний дефіцит є невід’ємною частиною сучасної бюджетної політики держави навіть в найбільш економічно розвинутих країнах ЄС, це результат складної природи відповідного явища та неоднозначності його наслідків. Дефіцит бюджету, за певних обставин може бути антикризовим фактором, створюючи дещо стимулюючий вплив на економіку. Проте, в більшості випадків наслідки бюджетного дефіциту несуть в собі занепад соціально-економічного розвитку держави, скорочення інвестиційних процесів, а у деяких випадках значний хронічний дефіцит бюджету може призвести до дефолту. Також існує безпосередній зв’язок між бюджетним дефіцитом та державним боргом.

Таблиця 2.11 – Боргове навантаження на бюджет України у 2016-2021 рр.

Показники	Роки					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Державний борг, в т.ч.	1650,8	1833,7	1860,5	1761,4	2259,2	2362,5
зовнішній	980,2	1080,3	1099,4	930,9	1258,5	1299,9
внутрішній	670,6	753,4	761,1	829,5	1000,7	1062,6
Гарантований державний борг, в т.ч.	278,9	308,0	308,1	237,0	292,7	309,0
зовнішній	259,8	294,7	297,8	227,3	260,4	260,3
внутрішній	19,1	13,3	10,3	9,6	32,3	49,0
Загальна сума боргу	1929,7	2141,7	2168,6	1998,3	2551,9	2671,8

Джерело: розроблено автором на основі [25, 35]

Як видно з табл.2.12 загальна сума державного боргу протягом досліджуваного періоду планомірно зростала, окрім 2019 р.

Таблиця 2.12 – Співвідношення динаміки державного та гарантованого держборгу України до ВВП за 2016-2021 рр.

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Загальна сума державного та гарантованого державного боргу	1929,8	2141,7	2168,6	1998,3	2151,9	2671,8
ВВП у фактичних цінах	2383,2	2982,9	3358,7	3974,6	4194,1	5459,6
Частка боргу до ВВП, %	81,0%	71,8%	60,9%	50,3%	60,8%	48,9%
Граничний рівень бюджету боргу, %	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%

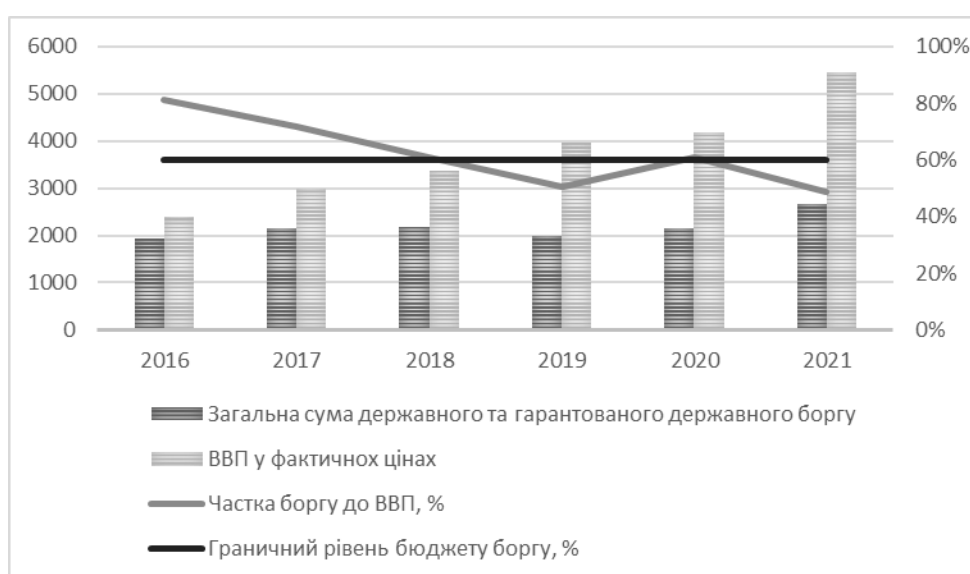

Рисунок 2.8 – Співвідношення динаміки державного та гарантованого держборгу України до ВВП за 2016-2021 рр.

Джерело розроблено автором на основі [25, 35]

Державний борг є різницею між надходженнями та видатками, але ж зростання боргу потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування.

Можливості дефіцитного фінансування бюджетних видатків обмежуються не лише граничним розміром бюджетного дефіциту, а й припустимою величиною державного боргу. Бюджетним кодексом України закріплено його граничний рівень – 60% ВВП, що відповідає Маастрихтській угоді. Показники в таблиці 2.13 свідчать про значну ймовірність поглиблення боргової кризи, але це може також

говорити про актуальність пошуку шляхів оптимізації боргової політики в державі.

Головним джерелом фінансових ресурсів, які необхідні для покриття дефіциту бюджету, слугували державні внутрішні та зовнішні запозичення. Причому, тренд на збільшення тривав протягом всього досліджуваного періоду, окрім 2018р. У рік початку російської агресії сумарні видатки бюджету лише наполовину було профінансовано за рахунок збору доходів. Решту 47,5% видатків було проведено завдяки залученню іноземних грантів (481 млрд.грн), чистих зовнішніх позик (563 млрд.грн) та емісійного фінансування бюджету (400 млрд.грн).

Таблиця 2.13 – Дефіцит Зведеного бюджету і його фінансування 2021 та 2022 рр, млрд.грн

Показники	Роки	
	2021	2022
Бюджетний дефіцит і його фінансування	186,9	844,8
Валові запозичення	627,8	1309,4
внутрішні позики	418,7	697,2
зовнішні позики	209,1	612,2
Чисті запозичення (без урахування погашення боргу)	181,0	851,8
чисті внутрішні позики	71,2	288,8
чисті зовнішні позики	109,8	563,0

Джерело розроблено автором на основі [25, 35]

В таблиці 2.13 наведено показники чистих державних позик і дефіциту бюджету в % до ВВП. Відносно ВВП обсяги як внутрішніх, так і зовнішніх позик зросли в 5-6 разів, порівняно з 2021 р. При цьому сума чистих зовнішніх позик у 2022 р. досягла колосальної величини – 11,8% ВВП, забезпечивши покриття дефіциту бюджету на 2/3. При виснаженні внутрішнього фінансового потенціалу внаслідок збройної агресії росії та закриття міжнародного ринку капіталів, вагомим засобом підтримки бюджету стало надходження пільгового іноземного фінансування. Від початку війни до кінця 2022 р. до бюджету залучено 31,1 млрд. дол. такого фінансування. Основні донори, які надали грантову допомогу Україні, це: США (12 млрд.доларів), Німеччина (1,2 млрд.євро), Великобританія (0,13

млрд.) та ЄС (0,7 млрд.євро). А основними кредиторами також були: ЄС (сума кредитів - 7,2 млрд.дол.), МВФ (2,7 млрд.дол.), Канада (1,9 млрд), Світовий банк (1,4 млрд), Великобританія (0,9 млрд), ЄІБ (0,7 млрд).

2.2. Аналіз економічної ефективності податкової політики

Одним з важливих факторів кризових явищ в Україні стала невиважена податкова політика держави, у результаті якої відбулося гальмування інноваційно-інвестиційних процесів, що у свою чергу призвело до зниження рівня реальних податкових надходжень. В свою чергу економічна ефективність податкової політики відображає здатність здійснювати позитивний вплив на економічний розвиток. Аналіз економічної ефективності податкової політики має на меті оцінити вплив податкових заходів на економіку країни та її соціальний захист. Для проведення такого аналізу необхідно використовувати різні методики та інструменти, зокрема:

- аналіз впливу податкових заходів на збільшення/зменшення доходів держави;
- аналіз впливу податкових заходів на збільшення/зменшення обсягів інвестицій та розвитку підприємництва;
- аналіз впливу податкових заходів на соціальний захист населення;
- аналіз впливу податкових заходів на рівень життя населення;
- аналіз впливу податкових заходів на конкурентоспроможність національної економіки.

Система адміністрування податків і зборів складається: з реєстрації та обліку платників податків, обробки податкових декларацій, обліку платежів (податкових зобов'язань), обслуговування платників податків, податкового контролю, апеляцій платників податків та погашення податкового боргу.

Таблиця 2.14 - Рівень витрат кожного члена суспільства на утримання органів ДФС України за 2017–2021рр.

Рік	Витрати на утримання ДПС та ДФС, грн	Кількість населення, тис. осіб	Витрати на адміністрування податків, грн на 1 особу
2017	8439725545	42584,5	198,19
2018	11914084970	42386,4	281,08
2019	11719760000	42153,2	278,03
2020	9213050000	41902,4	219,87
2021	10230927100	41588,4	246,00

Джерело: складено автором на основі [19]

Відповідно до даних упродовж 2017-2021рр., витрати на 1 особу населення України складають в середньому 244,63грн. і тенденції суттєвого зниження не просліджується.

Важливе місце при оцінці економічної ефективності податкової політики має індекс економічної свободи. У ньому – чіткі відповіді на гострі питання зі сфери економіки, соціалки та розвитку. Економічна свобода – найцінніший нематеріальний актив сучасності. Індекс розраховується на основі чотирьох груп показників: верховенство права, рівень втручання, ефективність регулювання та відкритість ринку. Індекс економічної свободи вважає кожен компонент однаково важливим для досягнення позитивних переваг економічної свободи і кожна свобода однаково зважується при визначенні балів країни. Країни, які розглядають економічні реформи, можуть знайти чималі можливості для покращення економічних показників у тих чинниках, за якими вони мають найнижчі результати.

В Індексі-2022 Україна посіла 130-е місце з показником 54,1 бала зі 100 можливих (максимально можлива свобода). Останні 30 років Україна знаходиться у зоні з гострим дефіцитом економічної свободи. У порівнянні з Індексом-2021 Україна погіршила свій показник із 56,2 бала до 54,1 бала. Ці фактори можуть свідчити про значні обов’язкові обмеження для економічного зростання та процвітання.

За вказаними показниками, Україна є країною з невільною економікою, а це

суттєво стримує інвестиції та економічний розвиток країни. Також індекс інвестиційної привабливості країни дає змогу зрозуміти ставлення бізнесу до інвестиційного клімату країни. Структура індексу базується на трьох рівнях: це рівень трьох стовпів (передумови, основні чинники, а також економіка диференціації та агломерації). Складається з рядів даних або підфакторів, які агрегуються з рядів даних третього рівня.

Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України дещо відновився у другій половині 2022 року - до 2,48 балів, що співставно зі значеннями 2020 року під час активної фази пандемії Covid-19. Такими є результати нової хвилі експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією. А у першій половині 2022 року Індекс впав на пів пункту та склав 2,17 балів з 5-ти можливих.

Попри війну, 99% компаній Асоціації планують продовжувати працювати на ринку України у 2023 році, а 63% збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Зокрема, CEO розповідають про плани інвестицій на 2023 рік в першу чергу у підтримку власного бізнесу - в зарплати, податки, сталий розвиток, диджитал, внутрішні процеси, енергоефективність, логістику.

Таблиця 2.14 - Динаміка Індекса інвестиційної привабливості України 2017-2022рр

Роки	1-е півріччя	2-е півріччя
2017	3,15	3,03
2018	3,1	3,07
2019	2,85	2,95
2020	2,51	2,4
2021	2,84	2,73
2022	2,48	2,17

Джерело: складено автором на основі [6]

Найбільш популярними галузями для інвестицій залишаються агро, ІТ, фарма, транспорт, FMCG. З'являються підприємці, що мають плани інвестувати в військову/оборонну сферу.

Повномасштабна військова агресія росії проти України продовжує очолювати перелік факторів негативного впливу на інвестиційний клімат, на другому місці опинились атаки на українську енергосистему, на третьому - корупція, на четвертому - слабка судова система. Серед небагатьох позитивних змін бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт та «транспортний безвіз» з ЄС. Аналіз економічної ефективності податкової політики в Україні показує, що система оподаткування має проблеми та недоліки, які впливають на економіку країни. Основними з них є проблеми, які впливають на ефективність податкової політики в Україні, такі:

- високий податковий тягар - Україна має один з найвищих податкових тягарів в Європі, що створює складнощі для бізнесу та призводить до відтоку капіталу з країни. Високі податки також можуть зменшувати платоспроможність населення та знижувати рівень життя;
- низький рівень збору податків - українська система збору податків має багато недоліків, такі як відсутність ефективних механізмів контролю та збору податків і це може призвести до зниження обсягу збору податків та збільшення тіньової економіки;
- недостатня прозорість та простота системи оподаткування – українське оподаткування має складну структуру та велику кількість податків та зборів. Це створює складнощі для бізнесу та може призводити до корупції.
- нездатність системи оподаткування пристосуватися до змін в економіці - українська система оподаткування не завжди може швидко та ефективно пристосуватися до змін в економіці, що може призводити до недостатньої реакції на нові виклики та можливості.

Для покращення економічної ефективності податкової політики в Україні необхідно провести в першу чергу якісну реформу системи оподаткування. Це дасть поштовх для розвитку малого та середнього бізнесу, соціально-економічного розвитку, виведе бізнес з тіні і поступово зробить Україну привабливою державою для інвестицій та соціальної надасть соціальні гарантії її населенню.

2.3. Аналіз соціальної ефективності податкової політики

Соціальна ефективність податкової політики полягає в тому, щоб забезпечити розподіл доходів та багатств належним чином, зменшити рівень бідності та нерівності, покращити якість життя населення та забезпечити соціальну справедливість.

Податкові важелі зазначених механізмів здійснюють регуляторну функцію податків у сфері соціального розвитку держави. У свою чергу, соціальна система держави представлена:

- соціальними гарантіями щодо соціальних стандартів (мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, неоподаткований мінімум, споживчий кошик тощо);
- соціальним захистом непрацездатного та безробітного населення, малозабезпечених верств населення, багатодітних сімей тощо;
- соціальним розвитком, до якого зараховують охорону довкілля та здоров'я, раціональне використання ресурсів, ринок праці, освіту, соціальне підприємництво й виробництво, соціальне страхування та кредитування тощо.

До основних інструментів регулювання податками соціального розвитку належать такі:

- податкові пільги, що представлені знижками з об'єкта оподаткування;
- коригування податкової ставки;
- податкові відрахуваннями;
- податки з нульовою ставкою чи взагалі звільнення від сплати податків;
- відстрочкою податкового платежу;
- податковими канікулами та податковим кредитом;
- поверненням частки сплаченого податку;
- невизнанням оподаткованою операцію або об'єктом оподаткування.

До критеріїв соціальної ефективності відносять:

- забезпечення рівноцінних початкових умов для всіх платників,
- обґрунтованість податкових пільг,
- врахування факторів потенційних можливостей і реальних результатів платників,
- оптимальне поєднання прямих і непрямих податків,
- ступінь довіри суспільства до податкових органів,
- встановлення правильних орієнтирів соціальної політики,
- відчуття справедливості оподаткування,
- ступінь тиску податків на найбідніші прошарки населення.

Кількісно визначити критерій соціальної ефективності податкової політики досить складно, оскільки результат її функціонування – не тільки результат наповнення дохідної частини бюджету. Попри складність, соціальну ефективність податкової політики можна кількісно виміряти за допомогою показника соціальної віддачі податків, який показує відношення соціальних видатків, які включають в себе видатки на охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення, до обсягу податкових надходжень. Цей показник вираховується за формулою:

$$B = \frac{\text{Соціальні видатки}}{\text{Податкові надходження}} \quad (2.1)$$

де B – соціальна віддача податків.

До соціальних видатків бюджету за Бюджетним кодексом України віднесено такі:

- видатки Зведеного бюджету на охорону навколишнього природного середовища;
- видатки бюджету на житлово-комунальне господарство;
- видатки бюджету на духовний та фізичний розвиток;
- видатки бюджету на охорону здоров'я;
- видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення.

До груп податкових надходжень за ПК України належать такі:

- податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової власності;
- податки на власність;
- збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів;
- внутрішні податки на товари та послуги;
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції;
- місцеві податки та збори;
- інші податки та збори.

У випадку, коли соціальні видатки перевищують податкові надходження, не можна стверджувати, що система перерозподілу в країні соціально спрямована, адже це може характеризувати кризовий стан в економіці, коли рецесія економічних процесів негативно впливає на добробут населення, що зумовлює підвищення рівня соціальних стандартів та забезпечення. Також некоректно стверджувати, що незначна частка соціальних видатків, що припадає на 1 грн податкових надходжень, деструктивно впливає на добробут населення, оскільки результат може бути зумовлений значними податковими пільгами.

Рисунок 2.9 – Динаміка соціальної віддачі податків 2018-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [22]

Середнє значення соціальної віддачі України 2018-2022рр. становить 68,36%. Це можна пояснити заходами підтримки українських підприємців та підприємств в основному шляхом надання пільг зі сплати податків. Держава бере на себе велику відповідальність за підтримання соціального благополуччя. На

жаль, неефективно. Відбувається ефект спіралі: з кожним роком зростає потреба у виплаті соціальних допомог через інфляцію та постійне підвищення соціальних стандартів при хронічному бюджетному дефіциті. Отже, показник соціальної віддачі податків має достатньо суперечливий характер, його рівень потрібно характеризувати з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників його формування.

Дослідження аспектів соціальної віддачі податків дає змогу розкрити суть цього поняття, як показника, що одночасно характеризує принцип соціальної відповідальності та додану частку до грошової одиниці податків, що за певних обставин у межах чинного правового поля повертається через соціальні механізми забезпечення добробуту суспільства.

Бідність – це одна з соціально-економічних проблем світу. Вона є результатом відмінностей щодо матеріального становища індивідів і сімей, а тому завжди існувала й існує в усіх суспільствах, навіть у найрозвиненіших. Світовий інститут дослідження розвитку економіки Університету ООН прогнозував зростання кількості людей, які живуть за межею бідності. Основні причини бідності в Україні пов'язані з низьким рівнем економічного розвитку, недостатнім рівнем зайнятості та низькою заробітною платою, високим рівнем корупції, недостатнім рівнем доступу до освіти та здоров'я, нерівним розподілом доходів та регіональними відмінностями.

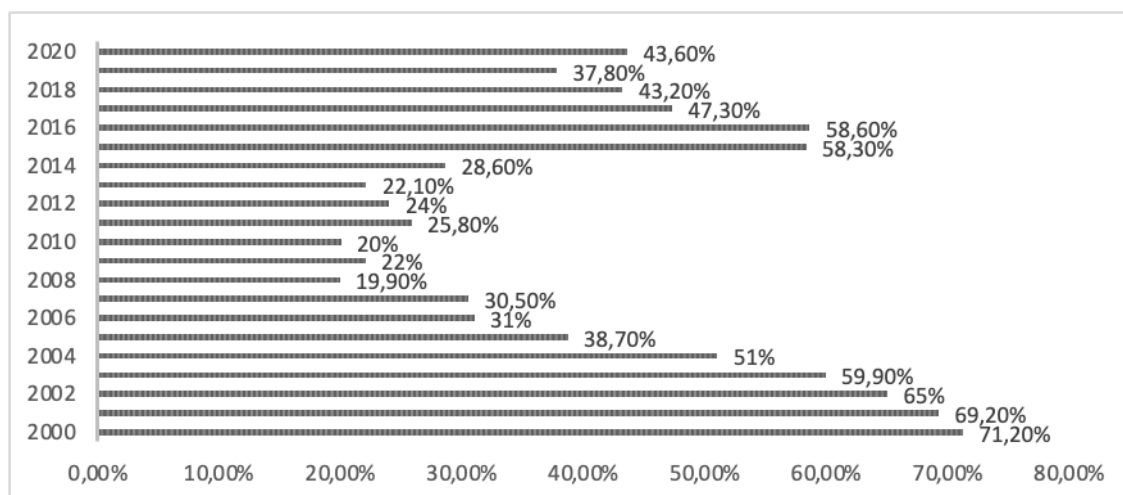

Рисунок 2.10 – Рівень бідності в Україні 2000 – 2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [22]

У 2021-му році, за висновками аналітиків, Україна практично оговталася від економічної кризи, спричиненої пандемією коронавірусу. Усі прогнози експертів вказували на те, що поточний 2022 рік продовжить позитивну динаміку. Проте повномасштабне вторгнення росії у лютому критично вплинуло на весь економічний курс. Багатьом підприємствам, господарствам та людям пережити 2022 рік допомогли так звані фінансові «подушки безпеки». Але сьогодні ресурси практично вичерпані. Бідність – це накопичувальне поняття.

Світовий банк прогнозує, що до кінця 2023 року рівень бідності в Україні може зрости до 55 % населення.

У рейтингу ООН Німеччина займає верхній рядок по багатьох показниках, таким як рівень освіти, розмір ВВП, рівень індексу розвитку людини, індекс верховенства закону. Такі важливі показники, як рівень доходу на душу населення та тривалість життя також дозволяють занести ФРН в список найбільш успішних країн світу. Але ж питання бідності теж актуально для цієї країни. Згідно з звітом про бідність за 2022 рік, бідність у Німеччині досягла нового сумного максимуму 16,6% на другий рік пандемії, цей показник збільшився на 600 тисяч, ніж до пандемії, але держава намагається кожному допомогти та підтримати у складні часи.

Для стабільного розвитку суспільства представників середнього класу в суспільстві повинно бути не менше 50% (рис. 2.20). В Україні до справжнього європейського середнього класу можна віднести не більше 15%.

Рисунок 2.11 – Стратифікаційний поділ суспільства в Україні 2022 р.

Джерело: складено автором на основі [23]

Середній клас в Україні існує, хоч це поняття й відносне. В Україні 14% представників середнього класу та ще 34,9% – близьких до середнього класу,

тобто трохи нижче. До вищого класу відносять 1% населення, нижчого – 30,7%. Найвища частка середнього класу на Заході (17,4%), а найнижча - на Півдні (10,3%) [23]. Такі показники є небезпечними, оскільки з урахуванням надвисокого рівня бідності майже неможливо гарантувати стабільність у суспільстві. Наслідком нерівності є звуження можливостей економічного зростання, консервація бідності, макроекономічна нестабільність, збільшення рівня тіньової економіки (наприклад, корупція) й недовіра до влади.

Важливо пам'ятати, що соціальна ефективність податкової політики є взаємопов'язаною з економічною ефективністю. Якщо податкова політика не забезпечує економічну ефективність, то вона не зможе забезпечити і соціальну ефективність. Тому необхідно забезпечувати баланс між економічною та соціальною ефективністю при розробці та впровадженні податкової політики.

Висновки до 2 розділу

Було досліджено три складові загальної ефективності податкової політики:

- фінкальна ефективність;
- економічна ефективність;
- соціальна ефективність.

Для порівняння були взяті Україна і Німеччина. Ціль вибору Німеччини, це намагання розуміння тенденції та проведення аналізу шляху розвитку післявоєнної економіки, щоб ми зрозуміли де потрібно розставити акценти для досягнення рівня економіки Німеччини та вище, але ж у більш короткий проміжок часу. Аналіз основних показників фінкальної ефективності показав, що в країні на сьогоднішній час низький рівень збору податків порівняно з іншими країнами Європи. Це пов'язано з багатьма факторами: низький рівень довіри до влади та фінкальних органів, корупція та зловживання, складним та недостатньо прозорим податковим законодавством, високим податковим тягарем при

загальному складному економічному положенню, недостатньою ефективністю контролю за дотриманням податкового законодавства та боротьбою зі зловживаннями у податковій сфері, низькою культурою платежів та неохайністю бізнес-структур у дотриманні податкових правил, високою рівнем тіньової економіки та недекларованих доходів, високим рівнем соціальної нерівності та відсутністю податкової справедливості.

Також треба приділити увагу формуванню бездефіцитного бюджету, та удосконалити систему децентралізації.

Податкова політика в Україні не є економічно ефективною. Про економічну неефективність України свідчать високі витрати на справляння податків на душу населення, низький глобальний індекс інновацій, тенденція до зменшення рівня розвитку інновацій. Також було досліджено, що Україна – це країна з невільною економікою, де низький рівень економічної свободи стримує потік інвестицій та економічний розвиток. За індексом економічної свободи в Україні присутні такі проблеми, як сприйнятливість судової влади до політичного тиску, корупція та хабарництво, що послаблює довіру суспільства.

Показник України вказує на низький рівень інноваційного розвитку. Це може відбуватись через брак державного фінансування, податковий тиск на підприємців, низький рівень оплати праці й т.п. Індекс інвестиційної привабливості України вказує на нейтральне ставлення бізнесу до інвестиційного клімату в Україні та підтверджує статус України з невільною економікою та з низькою інноваційною сферою. Негативно впливає на економічну ефективність податкової політики України рівень податкового навантаження, який є дуже високим. Також було досліджено, що разом із податковим навантаженням в Україні збільшується рівень тіньової економіки, який сповільнює зростання податкових надходжень. В процесі дослідження ми побачили, що коли країни хотіли підняти свою економіку з занепаду вони знижували податковий тягар і на підприємницьку діяльність і на зарплати, що в свою чергу у найближчій перспективі надавало поштовх для розвитку підприємництва, покращувало

інвестиційну ситуацію та виводило бізнес з тіні, що в свою чергу призводило до покращення фіскальної ефективності податкової політики.

Також було проаналізовано, що податкова політика в Україні не є соціально ефективною, на відміну від політики Німеччини. Соціальна віддача України висока проте Україна бере на себе велику відповідальність за підтримання соціального благополуччя, але ж робить це неефективно. Україні через інфляцію та постійне підвищення соціальних стандартів зростає потреба виплат соціальних допомог при бюджетному дефіциті. Також кількість соціальних пільг, відсутність адресності, належного контролю, доступності призводять до масштабних зловживань. Як наслідок, проблема фінансування соціальної сфери – це низька якість соціального захисту, оскільки допомогу отримують ті, хто її не потребує, тоді як деякі верстви населення не мають до неї доступ. І коли люди дійсно потребують допомоги, держава їх не може захистити, оскільки виплати, розподілені між громадянами, часто не відповідають ринковим потребам. І це призводить до збіднення великої кількості людей.

Отже, на даному етапі розвитку України слід удосконалювати ефективність податкового законодавства, підвищити податковий контроль, знизити загальний рівень оподаткування, покращити соціальну сферу країни та дати можливість відродитися державі.

РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Способи вдосконалення ефективності податкової політики в Україні.

Для успішного та стабільного розвитку держави необхідні фінансові ресурси, за допомогою яких забезпечується виконання основних функцій державними органами влади та вирішення нагальних проблем суспільства. Документ, який містить план по формуванню та використанню фінансових ресурсів є Зведеним бюджетом України. Він наповнюється з різних джерел фінансування, основним з них є податкові надходження. Але ж наповнення бюджету це не єдиний шлях для стабілізації розвитку держави. Поряд з наповненням потрібно вдосконалювати також видатки з бюджету та їх спрямування, а також всі етапи формування податкової політики в нашій державі. Тільки це може стати запорукою сильної та розвиненої країни.

Податкове законодавство України є одним із самих складних в правовій системі України. При цьому, спостерігається тенденція щодо його нестабільності. Як показує практика його правозастосування, зміни, що вносяться до законів України з питань оподаткування, досить часто спричиняють нові проблеми.

Податки – дуже складна й надзвичайно впливова на всі економічні явища та процеси фінансова категорія. Можна без перебільшення сказати, що, з одного боку, податки – це фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту народу. Із другого боку, податки – це знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп. На сьогодні податки – це найефективніший інструмент впливу держави на суспільне виробни-

цтво, його динаміку і структуру, на розвиток науки і техніки, масштаби соціальних гарантій населенню. Оскільки податки – це по суті продукт еволюції економіки і держави, то податкова система формується перш за все під впливом об'єктивних чинників. У той же час у сучасній демократичній правовій державі запровадження тих чи інших форм оподаткування є результатом волевиявлення членів парламенту, компромісу інтересів різних політичних партій, які у свою чергу представляють інтереси різних верств суспільства.

Ефективність податкової політики визначається тим, наскільки цілеспрямовано вона вирішує комплекс завдань, пов'язаних із скерованістю економіки як системи, розвитком виробництва, підвищенням життєвого рівня населення. Вимога комплексності полягає в тому, що податки повинні бути пов'язані між собою, органічно доповнювати один одного, не суперечити системі в цілому. Податки використовуються як фіскальний інструмент, з одного боку, і як інструмент економічної політики в цілому, з іншої.

Оподаткування має бути транспарентним і практичним. Транспарентність податкової політики передбачає максимально чітке і несуперечливе формування норм податкового права, що включає їх неоднозначне тлумачення. Це є необхідною передумовою практичного дотримання принципів рівності і загального характеру оподаткування.

Україна може вдосконалити свою податкову політику за допомогою наступних способів:

1. Спрощення податкової системи: уряд може зменшити кількість податків та зборів, знизити їх ставки та спростити процедуру сплати. Це дозволить зменшити бюрократичні перешкоди для бізнесу та забезпечити збільшення обсягів сплати податків.
2. Боротьба з податковими ухиляннями: необхідно вжити заходи для боротьби з нелегальними податковими схемами та ухиленнями від сплати податків. До цих заходів можуть належати встановлення більш жорстких санкцій для порушників, зміцнення податкової служби та використання сучасних технологій для контролю за дотриманням податкового законодавства (наприклад: розвиток електронної си-

стеми податкового адміністрування). Але ж треба зауважити, що необхідно максимально обмежити втручання людського фактору в роботу цієї системи.

Зменшення тіньової економіки є одним з найбільш складних завдань для податкової системи. Тіньова економіка ускладнює контроль за платіжною процедурою, знижує дохід держави та підриває довіру до системи оподаткування.

Для зменшення тіньової економіки необхідно проводити такі заходи:

- зменшення рівня податкового навантаження, що знизить мотивацію до ухилення від сплати податків;
- посилення контролю за великими транзакціями та зменшення можливостей для готівкових операцій;
- зменшення бар'єрів для легалізації підприємств та працівників;
- забезпечення належного рівня захисту прав власності та забезпечення ефективного функціонування правової системи.

Розвиток електронної системи податкового адміністрування дозволить забезпечити більш ефективну співпрацю між податковими органами та платниками податків, а також зменшить можливість помилок при обробці інформації та спростить процес взаємодії між бізнесом та податковими органами.

3. Стимулювання розвитку підприємництва: необхідно вжити заходів для стимулювання розвитку підприємництва шляхом надання податкових пільг та знижок для нових бізнесів, які діють у соціально важливих галузях, таких як охорона здоров'я та освіта. Також можуть бути запроваджені заходи для сприяння розвитку малих та середніх підприємств, наприклад, спрощена процедура реєстрації, доступ до кредитів за низькими процентними ставками та надання підтримки для залучення інвестицій.

4. Залучення громадськості до податкової політики: можливо вжити заходи для залучення громадськості до обговорення та формування податкової політики. Наприклад, проводити громадські консультації щодо визначення пріоритетних напрямків розвитку та встановлення оптимальних ставок податків та зборів.

5. Сприяння розвитку економіки: уряд може вжити заходів для стимулювання розвитку економіки, таких як підтримка інновацій та розвитку експортного поте-

нціалу країни. Розвиток економіки сприятиме збільшенню обсягів платежів за податками та зборами, а також сприятиме зростанню благополуччя громадян.

6. Посилення взаємодії між податковими органами та іншими відомствами: для ефективного контролю за сплатою податків та зборів необхідно посилити взаємодію між податковими органами та іншими відомствами. Наприклад, податкові органи можуть співпрацювати з митними органами, щоб контролювати переміщення товарів та послуг через кордон. І це потрібно також максимально дітжиталізувати.

7. Розширення бази платників податків: розширення бази платників податків є одним з найефективніших способів збільшення доходів бюджету. Це, залучення до сплати податків суб'єктів господарювання, які раніше знаходилися у тіньовій економіці. Для залучення цих суб'єктів до оподаткування можна проводити кампанії з пропаганди відповідальності перед державою, зменшення податкового навантаження та спрощення процедур сплати податків.

8. Розвиток аналітичних здібностей податкових органів: розвиток аналітичних здібностей податкових органів є важливою складовою ефективної податкової політики. Аналітичні здібності дозволяють податковим органам більш точно визначати об'єкти оподаткування, виявляти порушення законодавства в розрізі оподаткування та зменшувати витрати на збір податків.

Для цього можливо використовувати інформаційні технології, такі як штучний інтелект та машинне навчання, підвищувати кваліфікацію співробітників податкових органів, що дозволить їм більш ефективно використовувати аналітичні інструменти.

Ефективна податкова політика є важливою складовою стійкого розвитку економіки України. Вдосконалення її в Україні потребує комплексного підходу та впровадження нових інструментів контролю та збору податків. Необхідно постійно вдосконалювати податкову систему, забезпечувати стійкий ріст доходів бюджету та зменшення тіньової економіки.

Разом з тим, необхідно бути уважним до можливих негативних наслідків змін податкової політики, таких як зростання податкового навантаження на

населення та підприємства, зменшення інвестицій та загальної економічної активності. Тому перед прийняттям будь-яких рішень в галузі податкової політики необхідно проводити ретельний аналіз можливих наслідків та враховувати соціально-економічні наслідки. Крім того, важливо забезпечити прозорість та відкритість в процесі формування та реалізації податкової політики, залучати до цього процесу широку громадськість та бізнес-спільноту. Це дозволить підвищити рівень довіри до держави та її інституцій, зменшити ризики корупції та інших негативних явищ.

Додатково, важливо звернути увагу на міжнародну співпрацю в податковій сфері. Україна повинна дотримуватись міжнародних стандартів та рекомендацій щодо податкової політики, співпрацювати з іншими країнами в питаннях боротьби з міжнародним податковим ухиленням та уникненням податків. Також важливо продовжувати розширювати мережу податкових угод з іншими країнами, щоб зменшити подвійне оподаткування та сприяти взаємному обміну інформацією.

Одним з напрямків вдосконалення податкової політики є стимулювання розвитку підприємницької діяльності та підтримка малого та середнього бізнесу. Також важливо відмовитись від практики абсолютної відповідальності підприємців за порушення податкового законодавства та перейти до системи поступового збільшення відповідальності. Потрібно розглянути можливість впровадження податкових пільг та знижок для підприємств, що використовують екологічно чисті технології та дотримуються стандартів екологічної безпеки. Це може сприяти розвитку зеленої економіки та підтримці екологічно зорієнтованих підприємств.

Впровадження цифрових технологій, таких як електронні сервіси та автоматизовані системи - дозволять зменшити ризик помилок та підвищити ефективність контролю за виконанням податкових зобов'язань. Важливо вдосконалювати систему аналізу податкових ризиків, яка дозволить швидше виявляти та запобігати порушенням податкового законодавства. Напрямок вдосконалення податкової політики є також розвиток інституту податкової адвокатури та консалтингу, який

може забезпечити якісний та компетентний підхід до вирішення податкових питань, підвищити рівень професіоналізму в податковій сфері та забезпечити правову захист платників податків.

Важливим напрямком вдосконалення податкової політики є також підвищення податкової свідомості населення та бізнесу. Для цього можна проводити інформаційно-освітні кампанії та навчальні заходи, спрямовані на підвищення рівня знань про податки та їх виконання.

Тому, для успішного вдосконалення податкової політики в Україні необхідно вирішити цілу низку завдань, зокрема:

- розробити та впровадити нові податкові інструменти та механізми, зокрема з метою стимулювання розвитку підприємництва та малого бізнесу;
- забезпечити ефективний контроль за виконанням податкових зобов'язань платників податків;
- зменшити адміністративний тиск на бізнес та спростити процедури податкового адміністрування;
- залучити кваліфікованих фахівців до роботи в податковій службі та забезпечити їхню постійну професійну підготовку;
- забезпечити прозорість та відкритість діяльності податкової служби та інформування громадськості про податкові правила та процедури;
- ефективно боротися з податковими ухиленнями та шахрайством та накладати на порушників податкового законодавства відповідальні санкції.

Щоб здійснити такі зміни, необхідно виконати ряд дій, зокрема:

- провести аналіз існуючої податкової системи та визначити головні проблеми, що потребують вирішення;
- розробити та впровадити нові податкові інструменти та механізми, зокрема з метою стимулювання розвитку підприємництва та малого бізнесу;
- підвищити ефективність контролю за виконанням податкових зобов'язань платників податків, в тому числі шляхом використання новітніх технологій та аналізу даних;
- спростити процедури податкового адміністрування та зменшити

адміністративний тиск на бізнес, зокрема шляхом запровадження електронних сервісів та зменшення кількості обов'язкових звітів та декларацій;

- залучити кваліфікованих фахівців до роботи в податковій службі, зокрема шляхом встановлення конкурсних вимог та використання новітніх методів підбору персоналу;
- забезпечити постійну професійну підготовку співробітників податкової служби та забезпечити їхню доступність до новітніх методів та технологій;
- забезпечити прозорість та відкритість діяльності податкової служби, зокрема шляхом публікації податкових правил та процедур, відкритих тендерів та результатів їх проведення;
- підвищити ефективність боротьби з податковими ухиленнями та шахрайством, в тому числі шляхом використання новітніх методів та технологій, таких як відеоспостереження та аналіз банківських операцій.

Успішне впровадження таких змін в податкову систему України потребує значних зусиль та коштів. Однак, якщо вони будуть здійснені, вони можуть привести до позитивних результатів, зокрема збільшення доходів державного бюджету, сприяння розвитку бізнесу та підприємництва, зменшення корупції та підвищення довіри до державних органів. Окрім цього, варто зазначити, що ефективність податкової політики не залежить тільки від її технічних аспектів. Дуже важливою є також культура сплати податків та рівень довіри до держави в цілому. У цьому контексті, важливими є такі аспекти, як розвиток соціальної відповідальності підприємств та забезпечення належного рівня соціальної захищеності громадян.

Отже, ефективність податкової політики в Україні є ключовим фактором для забезпечення стійкого розвитку держави та підтримки соціального благополуччя її громадян. Крім зазначених способів вдосконалення ефективності податкової політики в Україні, варто також звернути увагу на важливість забезпечення грамотного використання бюджетних коштів та оптимізацію державних видатків. Це може бути досягнуто шляхом проведення реформ у сферах, які є основними споживачами державних коштів, таких як охорона здоров'я, освіта, соціа-

льна підтримка тощо.

Головні напрями удосконалення податкової політики України на сучасному етапі:

- створення умов для динамічного розвитку підприємств;
- забезпечення формування реальних власників у всіх галузях економіки;
- розширення сфери малого бізнесу;
- підвищення добробуту населення за рахунок соціальних видатків з бюджету;
- оптимізація співвідношення між фінансовими ресурсами, що поступають до бюджетів та залишаються в розпорядженні підприємств;
- посилення ролі прямих податків (на прибуток, власність та доходи фізичних осіб) та скорочення непрямих;
- підвищення ролі місцевих податків;
- обмеження бартерних операцій.

При цьому податкова політика повинна відповідати таким принципам:

- сума сплачених податків повинна дорівнювати вартості отримуваних від держави благ і послуг;
- усі податки повинні мати цільове призначення (знеособлений податок зумовлює непродуктивне використання урядом);
- платники податків повинні бути проінформовані про використання сплачених ним податків;
- нові податки слід вводити на покриття відповідних витрат, а не для покриття дефіциту державного бюджету;
- об'єктом оподаткування повинен бути тільки дохід, а не витрати платників;
- прогресивна система оподаткування не повинна перевищувати вилучення третини доходу;
- умови оподаткування повинні бути простими і зрозумілими платнику;
- податок повинен стягуватися у зручний для платника час та прийнятним для нього методом;
- стягування податків має бути дешевим.

3.2. Удосконалення системи оподаткування для ефективного соціально-економічного розвитку країни

Ефективна соціальна спрямованість податкової політики може стати одним із інструментів соціально-економічного розвитку. Податки є важливим інструментом управління економікою країни та забезпечення соціальної справедливості. Удосконалення соціальної спрямованості податків може сприяти ефективному соціально-економічному розвитку шляхом забезпечення більшого фінансування соціальних програм та зменшення нерівностей у розподілі доходів.

Соціально розвинена держава – це держава, яка має конституційно-правовий статус, що дотримує конституційне гарантування економічних і соціальних прав та свобод людини і громадянина, виконує відповідні обов'язки держави. Разом з цим основними формами управління державними фінансами соціального спрямування є фіскальне забезпечення соціальної політики держави і фіскальне регулювання соціальних процесів.

Враховуючи роль і місце, яке посідає фіскальна політика в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, процес соціалізації економіки в контексті забезпечення високих темпів зростання України зумовлює необхідність визначення соціальних пріоритетів у процесі розробки та реалізації двох основних складових фіскальної політики – бюджетної та податкової.

Головним критерієм соціального розшарування суспільства виступають розмір та джерело отримання доходів громадян. Справедливе оподаткування фізичних осіб може бути реалізовано тільки за умови правильно обраного об'єкта оподаткування, а відтак й інших найважливіших елементів податку: ставок для кожного виду доходу, неоподаткованого мінімуму тощо.

Зазвичай для фізичних осіб об'єктом фіскального адміністрування є отриманий дохід до оподаткування. Дослідник А. Крисоватий вважає, що вплинути на поведінку платника, тобто на його наміри приховувати доходи, можна за допомогою: забезпечення стабільного податкового законодавства; зниження податкових

ставок; забезпечення такого співвідношення між величиною граничної ставки податку і граничної ставки штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, за якого остання є більшою, ніж перша; спрощення процедури адміністрування податків; підвищення ефективності роботи податкової служби з виявлення фактів ухилення від оподаткування; забезпечення невідворотності покарання в разі виявлення таких фактів; формування податкової етики [27, с.176].

Важливим елементом, який прямо впливає на розмір оподатковуваного доходу є податкові пільги, за допомогою яких реалізується стимулююча підфункція у складі регулюючої функції податків. За своєю сутністю вона є звільненням платника податків від нарахування і сплати податку чи сплата ним податку в меншому розмірі за наявності підстав, визначених законодавством України. За економічною сутністю вони являють собою систему внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами оподаткування. З економічної точки зору надання пільг є формою державного регулювання економічного та соціального розвитку. В теорії і практиці передбачено використання таких видів податкових пільг, як неоподатковуваний мінімум об'єкта, вилучення з оподаткування певних елементів об'єкта, звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників, зниження податкових ставок, цільові податкові пільги тощо.

Найважливішою податковою пільгою є неоподатковуваний мінімум доходів громадян, який, згідно з міжнародною практикою, належить до універсальних знижок. Він являє собою найменшу частину об'єкта, повністю звільнену від оподаткування. Завдяки йому, оподаткуванню підлягають тільки доходи, які перевищують встановлений мінімум. Сутність цієї пільги полягає в забезпеченні задоволення мінімальних життєвих потреб, тому частина доходу, необхідна для цього, виводиться з оподаткування. Але ж у нас в країні, неоподатковуваний мінімум доходів громадян не зовсім відповідає реаліям, він дуже занижений. Тому бідні верства населення стають ще біднішими.

У цілому, всі пільги щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні пов'язані з податковою соціальною пільгою, звідси – й досить ілюзорна їх соціальна спрямованість. Водночас у досліджуваних країнах найпоширенішими захо-

дами податкової підтримки домогосподарств є зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально уразливі групи фізичних осіб (збільшення сум стандартних і спеціальних податкових відрахувань).

Одним зі способів удосконалення соціальної спрямованості податків є введення прогресивної шкали оподаткування. Це означає, що чим вищий дохід у платника податків, тим вищий податковий тариф, що вимагається від нього. Така система сприяє зменшенню нерівності у розподілі доходів та забезпечує більше фінансування соціальних програм. Також, важливо враховувати різноманітні потреби різних соціальних груп та регіонів країни при розробці системи оподаткування. Наприклад, в зоні конфлікту або населених пунктах, які перебувають у складних життєвих обставинах, може бути необхідно встановити спеціальні податкові ставки або пільги для допомоги цим групам населення.

Важливо також забезпечити ефективне використання зібраних коштів. Це можна забезпечити шляхом встановлення чітких механізмів контролю та моніторингу використання коштів, а також шляхом забезпечення відкритості та доступності інформації про фінансові потоки.

При встановленні податкової політики також важливо враховувати не тільки короткострокові, але і довгострокові цілі розвитку країни. Наприклад, зниження податкового навантаження на підприємства може забезпечити більшу конкурентоспроможність на ринку та привернення інвестицій, що сприятиме збільшенню заробітної плати та розвитку економіки країни в довгостроковій перспективі.

Для досягнення цих цілей необхідно проводити регулярний моніторинг та аналіз ефективності податкової системи, враховувати різні соціальні та економічні фактори при прийнятті рішень щодо встановлення податкових ставок та пільг, а також створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій.

Крім того, важливо забезпечувати стійкий розвиток податкової системи та запобігати зловживанням з боку платників податків. Для цього необхідно використовувати сучасні технології контролю за дотриманням податкового

законодавства, а також забезпечувати належне навчання та підтримку фахівців з податкової справи.

Також, важливим аспектом соціальної спрямованості податків є стимулювання підприємницької діяльності та розвитку малого та середнього бізнесу. Для цього можуть бути введені пільги та підтримка для підприємств, які здійснюють соціально-відповідальну діяльність, створюють нові робочі місця, інвестують у розвиток регіонів тощо. Важливим аспектом є мінімізація тіньової економіки та боротьба з корупцією, оскільки це дозволяє збільшувати доходи державного бюджету та забезпечувати більш ефективне використання державних ресурсів для соціальних потреб.

Окрім цього, важливим є забезпечення захисту прав та інтересів платників податків. Для цього варто забезпечувати відкритість та прозорість податкової системи, включаючи інформування платників про податкові правила та процедури, а також забезпечення можливості оскарження рішень податкових органів.

Для забезпечення соціальної спрямованості податків важливо здійснювати моніторинг і оцінку ефективності використання державних ресурсів. Це дозволяє визначити, які соціальні програми та проекти потребують додаткових ресурсів, а які можуть бути оптимізовані або скорочені. Повинно також бути забезпечення рівної доступності до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Для цього можуть бути введені спеціальні податки, які спрямовані на фінансування соціальних програм, забезпечення доступності для всіх громадян до якісних освітніх та медичних послуг. Крім того, варто звернути увагу на те, як розподіляються податки між різними регіонами країни. Рівний розподіл податків дозволяє забезпечувати більш рівний розвиток різних територій країни, зокрема зменшуючи рівень бідності та безробіття в менш розвинутих регіонах. Необхідно постійно стимулювати інноваційний розвиток та розвиток нових технологій і наукових відкриттів. Для цього можуть бути введені спеціальні програми фінансування досліджень та інноваційних проектів, а також податкові пільги для компаній, які розвивають нові технології та виробництва.

Забезпечення соціальної спрямованості податків вимагає комплексного та системного підходу, який враховує потреби різних верств населення та регіонів, забезпечує розвиток малого та середнього бізнесу, підтримку інноваційного розвитку та контроль за ефективним використанням коштів. Це може допомогти досягнути більш справедливого та ефективного розвитку країни, забезпечити більш високий рівень життя громадян та зростання економіки в цілому.

Залучення громадськості до процесу розробки податкової політики може забезпечити більшу легітимність та підтримку цієї політики. Це можна зробити шляхом проведення консультацій, публічних дебатів, опитувань та інших форм залучення громадськості. Це дозволить враховувати думки та потреби різних груп населення та забезпечити більшу підтримку податкової політики серед громадськості.

Все це може стати важливим інструментом для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни, але для цього потрібно виконати ряд умов, таких як залучення громадськості до процесу розробки та контролю податкової політики, забезпечення прозорості та відкритості у процесі збору та витрати податків, реалізація довгострокових стратегій та планів, а також ефективне управління ресурсами та використання податків для підтримки соціального розвитку.

Висновки до 3 розділу

З урахуванням сучасних економічних умов, ми можемо стверджувати, що основним пріоритетом податкової політики в перспективі має стати: створення сприятливих умов для розвитку підприємницької та інвестиційної діяльності, а також їх ефективного захисту.

Для реалізації пріоритетів розвитку податкової політики, необхідно здійснювати комплекс стимулюючих заходів, які передбачають: зниження

податкового тиску, стимулювання інноваційної діяльності, сприяння розвитку малого підприємництва, підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, поліпшення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків, декриміналізація податкового законодавства.

Одним з перспективних заходів в зазначених напрямках є посилення боротьби з мінімізацією оподаткування та ухилянням від сплати податків.

Україна має значні резерви залучення додаткових бюджетних надходжень за рахунок удосконалення державного регулювання у сфері оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, зокрема запобігання штучному виведенню прибутків до іноземних підрозділів українських корпорацій. Також, значним резервом щодо розширення бази оподаткування та оптимізації видатків бюджету залишається легалізація оплати праці. Джерелом додаткових податкових надходжень залишається руйнування схем мінімізації податкових зобов'язань із використанням фіктивних цінних паперів.

ВИСНОВКИ

Податкова політика – це важлива складова соціально-економічної політики держави, особливо в воєнний та післявоєнний період.

У зв'язку з набуттям статусу країни-кандидата до ЄС Україна побачила не лише нові обрії свого розвитку, а й усвідомлення нових завдань перед собою. Світ, який ми знали до 24 лютого 2022 року, суттєвим чином змінився назавжди. Вітчизняна економіка, наше суспільство тим більше. Розроблена тридцять років назад вітчизняна податкова політика не була готова від початку свого заснування до викликів сьогодення. Не було врахування специфіки перехідного періоду від планової економіки до ринкової, від закритої до відкритої. Весь цей час ми намагались когось наздогнати, щось копіювати, привнести кращий світовий досвід тощо. Водночас мало хто звертав увагу на те, що саме потрібно вітчизняному бізнесу, суспільству, щоб працювати ефективно, ставати заможними. Намагання реформування податкової політики лише призвели до того, що податкове законодавство, а пізніше Податковий кодекс став нагадувати не цілісний корпус норм і правил оподаткування, а документ з багатьма колізіями. Внаслідок цього ми отримали набір елементів, який з поверхні й на загал вважається досить пристойним, але насправді є набором окремо функціонуючих, а не інтегрованих елементів єдиної системи, повним юридичних колізій та логічних суперечностей. Тому, не все, що нас примушують запровадити міжнародні партнери повинно впроваджуватись без додаткового аналізу та врахування реального стану справ в Україні (середнього рівня доходів населення і його фактичної купівельної спроможності, низької здатності контролюючих органів протидіяти обігу та виробництву контрабандної та контрафактної продукції). Інакше, лише завдяки "строгому" дотриманню податкової директиви ЄС, без врахування реального стану справ в Україні ми отримуємо лише підвищення тінізації бізнесу. Тому, буде великою помилкою у подальших напрямках розвитку податкової політики України вбачати виключно

імплементацию норм та положень податкових директив ЄС. Сьогодні ми можемо говорити про імплементацию податкових директив в частині запровадження практик адміністрування окремих податків, водночас не можна ставити на карту питання елементів податків (ставки, база, пільги тощо), адже це дуже специфічні речі, що мають відповідати найголовніше можливостям та потребам української економіки, а не брюссельським, нехай й найкращим та найбільш досконалим, директивам. В наслідок війни так зване поле для податкового маневру в Україні дуже звужене і нам не обійтись без підтримки наших міжнародних партнерів не лише під час війни, а й після. Ми маємо отримати карт-бланш для перезавантаження економіки, а разом з нею і податкової політики України цілком. В процесі такого перезавантаження маємо визначитись з пріоритетами соціально-економічного розвитку країни та набором податкових інструментів та механізмів, що мають бути використані для цього в найефективніший спосіб. І насамкінець, податкова політика держави – це мистецтво компромісу між взаємовиключними вимогами «економічна ефективність – соціальна справедливість» та «ефективність адміністрування – зручність та простота сплати податків».

На основі використаної літератури було виявлено, що для систематизування визначень різних дослідників щодо податкової політики існує два способи їх розподілу: на рівні (мікро-, міні-, два мезо- та макрорівень) й за наповненістю терміну (вузьконаправлений, функціонально-цільовий та стратегічно-орієнтований). Було виявлено, що фундаментальними принципами політики є справедливість, визначеність, зручність та раціональність. Було також виділено три основні складові ефективності, яким відповідає ряд критеріїв для оцінки: фінансова, економічна та соціальна. Кожній складовій ефективності податкової політики відповідають певні критерії, які впливають на соціально-економічний розвиток. В процесі дослідження податкової політики було виявлено, що за період існування незалежної України податкова політика сформована та працює неефективно, тому зараз настав час змінити вектор її розвитку.

Досягнення швидкого відновлення в короткостроковій та стійкого

економічного зростання України у довгостроковій перспективі можливе лише шляхом забезпечення її економічної та фінансової безпеки, без якої неможливі інвестиції як ключовий фактор зростання. Що у свою чергу потребує чіткої організації різних сфер діяльності держави, серед яких однією із найважливіших виступає податкова політика.

Роль податків є визначальною для забезпечення життєдіяльності будь-якої держави, адже вони не тільки є основним джерелом дохідної частини бюджету, але ще й включені в усі ланки фінансової системи держави. Тобто податки не тільки і не стільки наповнюють державну скарбницю, скільки забезпечують певну модель фінансової системи, створюючи або обмежуючи умови для соціально-економічного розвитку суспільства, держави, регіонів, підприємств та громадян. Зазначені фактори вказують на те, що податкова політика безумовно є складовою економічної та фінансової безпеки держави. Тобто, з однієї сторони, податкова політика є ресурсом та інструментом забезпечення, а з іншої – виступає фактором ризику та загрози економічної та фінансової безпеки держави.

Індекс інвестиційної привабливості України вказує на нейтральне ставлення бізнесу до інвестиційного клімату в Україні та підтверджує статус України з невільною економікою та з низькою інноваційною сферою. Негативно впливає на економічну ефективність податкової політики України рівень податкового навантаження, який є дуже високим. Разом із податковим навантаженням України збільшується рівень тіньової економіки, який сповільнює зростання податкових надходжень. Податкова політика в Україні не є соціально ефективною, про що свідчить високий показник бідності населення.

Дослідження показало, що в першу чергу нам потрібно виконати декілька завдань, а саме:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов Ю. Б., Майбуrow І. А. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
2. Штефан Л. Б. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. Економіка та суспільство. Випуск №41/2022 11 с. URL: [file:///D:/Users/evt24/Downloads/1573-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1511-1-10-20220909%20\(2\).pdf](file:///D:/Users/evt24/Downloads/1573-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1511-1-10-20220909%20(2).pdf)
3. Діяльність податкової політики. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>.
4. Податкова система: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів /Лютій І. О., Демиденко Л. М., Романюк М. В. та ін.; за ред. І. О. Лютого. Київ: Центр учбової літератури, 2009 - 456 с.
5. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири : монографія/ М. Кужелев, П. Пашко, Л. Тарангул, В. Мельник та ін.; Київ: ТОВ «Новий друк», 2015 520 с.
6. Статистичні дані. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/>
7. Онищенко В. А. Податковий контроль (основи, організація). Вісник податкової служби України. 2012. № 44. С. 18–26.
8. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 3-тє вид., випр. та доп. Київ : Знання, 2000. 587 с.
9. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : 2020. 71 с.
10. Surmin U.P., Teoriya sistem i sistemnyi analiz. MAUP, Kiev, Ukraine, 2003. 368 p.
11. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
12. М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш . Становлення та

розвиток податкової системи України. Монографія. Ужгород: Видавництво олександра гаркуші. 2021. 86 с.

13. Воробйов Ю. М. Податкова політика держави та її вплив на формування фінансового капіталу підприємств. Фінанси України. 2000. № 9. С. 115-120.
14. Назаренко Г. В. Фактори соціально-економічної ефективності податкового регулювання рівня життя населення. Проблеми економіки. 2010. № 2. С. 22-28.
15. Давидков С. О. До питань оцінювання ефективності податкової політики. Економіка та підприємництво. 2015. №1 (82). С. 153-158.
16. Крисоватий А. Моніторинг реалізації податкової політики України. Вісник Тернопільського державного економічного університету. 2006. №1. С. 17- 25.
17. Статистичні дані Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/>
18. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 508 с.
19. Звітність Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>
20. Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року. Проект. <https://www.businesslaw.org.ua/strategiya-innovaciinogo-rozvitku-ukrainy/>(дата звернення 01.04.2021).
21. Дані Державної системи правової охорони інтелектуальної власності. URL:<https://ukrpatent.org/uk/news/main/wipo-global-innovation-index-2022-29092022>
22. Борушок І. І. Функції та роль видатків у забезпеченні соціального захисту населення. Економічний простір №169: 2021, 4 с. <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/887/859>
23. Поскробок Ю. Середній клас "по-українськи": чи існує він та хто до нього належить. 2020. URL:<https://economy.24tv.ua/seredniy-klas-ukrayini-2020-htonalezhit-novini-ekonomiki-ukrayinin1410016>
24. Статистичні дані Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua>
25. Статистичні дані Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>

26. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI [Електронний ресурс].
- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
27. А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима. Податковий менеджмент: навч. посіб./ Тернопіль: Карт-бланш, 2004. - 304 с.
28. Інформаційно-аналітична система «Прозорий Бюджет», платформа Є-data, Open budget - планування та виконання бюджетів <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
29. Гомон М. В. Податкова політика держави та принципи її формування. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 673-676.
30. Rudenko, Yu. M. (2017). Sutnist podatkovoï polityky derzhavy ta vplyv hromadianskoho suspilstva na yïi vyroblennia ta realizatsiiu [The essence of the tax policy of the state and the influence of civil society on its development and implementation]. Derzhava ta rehiony – State and Regions, 3 (59), 94–99 [in Ukrainian].
31. Інтернет-енциклопедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%B0%D1%84%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0
32. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
33. В. І. Кузь Податкова система: навч. посіб. Київ: Чернівецький національний університет, 2022. 242 с.
34. Tanzi V. Tax Systems and Policy objectives in Developing Countries: General Principles and Diagnostic Tests. International Monetary Fund. Fiscal Affairs Department. 1983. 24 p.
35. Статистичні дані URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/>
36. Податкова пастка для Української економіки Український інститут майбутнього, Аналітичні матеріали, доповіді, новини 12.01.2023 від UIFuture: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoyi-ekonomiky/>

37. Гусаревич Н.В. Бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Фінанси, Грошовий обіг, Кредит. Київ.: Економічний вісник університету / випуск №27/1. 2015 с. 212-216
38. Kuzheliev M. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.
39. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. №7. P. 8–18.
40. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 березня 2020 р.). Ірпінь, 2020. С. 42–44.
41. Кужелєв М.О. Публічні фінанси України: вплив війни, нові виклики та тенденції розвитку. *Формування новітньої парадигми управління публічними та приватними фінансами в Україні* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Хмельницький-Херсон, 20 грудня 2022 р. Хмельницький-Херсон : ХНТУ, 2022. С.31–33.
42. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири: монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, Л. Л. Тарангул. Київ : Новий друк, 2015. 570 с.